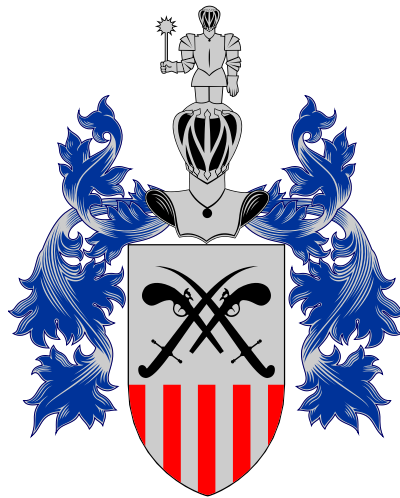

KÖZÖSSÉGI TEVÉKENYSÉGEK TÖRTÉNETI FELTÁRÁSA

„EGYMÁSÉRT - EGYÜTT”

(A kunszentmiklósi civil közösségek, szervezetek története)

Szerző: Balogh Mihály

Kunszentmiklós, 2025

I/ Bevezetés

A tanulmány a *TOP_Plusz-3.1.3.-23-BK1-2024-00005* számú, *Helyi humán fejlesztések Kunszentmiklóson elnevezésű projekt* kötelező részeként Kunszentmiklós település civil közösségeinek vázlatos történetét mutatja be. A témakör egésze és egyes elemei természetes módon és elválaszthatatlanul érintkezhetnek a velük egykorú politika világával. A szerző vállalt feladatához viszont nem tartozott hozzá a tárgy kapcsán bármiféle aktuálpolitikai minősítést, értékítéletet közvetíteni, ilyenekben állást foglalni, vagyis nem *politizált*, hanem *történet(ek)et írt le* az előismerete és a számára elérhető szakirodalom alapján.

Az írás nem is tudományos igényű tanulmány, „népszerű ismeretterjesztő” stílusban próbált üzeni az olvasóinak. A szerzőnek a rendelkezésére álló rövid idő alatt nem volt alkalma levéltári kutatásokra, ráadásul a szóba jöhető levéltárak nyári szünet okán zárva tartottak, s levéltári adatok híján a tudományosság nem lehetett elvárás a szöveggel szemben. Legfőleg azt remélhetjük, hogy a ma még ismeretlen utód, aki esetleg disszertációt ír a tárgyról, vagy összeállítja a *Kunszentmiklósi civil közösségek, szervezetek kislexikona* című munkát, tudja hasznosítani az ebben a vázlatban megfogalmazottakat.

A szöveg tömör elméleti bevezetéssel indul a civilség fogalmáról, tartalmáról. A folytatás vázlatosan áttekinti a „civilitás” európai jelenlétét az ókortól napjainkig, majd ugyanezt a magyarságban a honfoglalástól a 21. századig. A dolgozat fő része a kunszentmiklósi civil világ létét és/vagy nem- illetve „alig létét” szemlézi a kunok letelepedésétől máig.

Végül szólni kell a dolgozatnak még egy lényeges tartalmi „engedményéről”: az elméleti bevezetőben olvasható egy pontos, tudományos meghatározás a civil társadalomról és a civil szervezetekről. **Nárai Márta** definícióját a szerző kiegészítette egy, a maga számára itt és most fontos toldással – **Ágh Attilától**. Ennek a toldásnak az üzenete szerint a civil társadalom azért nehezen megragadható, körülírható terület, „mert a természete szerint nincsenek éles kontúrjai, és folytonos változásban van.”

A szerző erre az állításra támaszkodva gyakran és rugalmasan túllépi a tudományos definíció szabta korlátokat, és bőven merít a hely- és művelődéstörténet kínálta olyan területekről, amelyek csak érintkeznek a **civilitika** korlátain belüli világgal.

Magyarán olyan kunszentmiklósi hely- és művelődéstörténeti vázlat olvasható itt, amelyben koronként – a lehetőségek függvényében – benne vannak a civilség motívumai, jegyei is. Ahogyan haladunk előre az időben, úgy természetesen mind nagyobb helyet kíván és kap a civil világ.

+

II/ Ki a civil? Mi a civil?

A civil társadalom elméletével és gyakorlatával foglalkozó **civilitika** egyik hazai kutatója, **Nárai Márta** szociológus így határozta meg a civil társadalom és a civil szervezetek fogalmát: „A *civil társadalom* személyek önszerveződő, önkéntes, közjó érdekében végzett tevékenységeinek összessége... Az ismétlődő tevékenységek intézményesülé-

se nyomán *civil szervezetek jönnek létre.*” Az aktívan tevékenykedő civil szervezetek pedig „...a társadalmi-kulturális élet fontos elemei, ... hozzájárulnak a társadalmi problémák azonosításához, eredményes rendezéséhez és közösségi szükségletek kielégítéséhez.”

Ágh Attila szerint a civil társadalom azért „nehezen definiálható terület, mert a természete szerint nincsenek éles kontúrjai, és folytonos változásban van” (Ágh 2016). Csak arról alakult ki konszenzus, hogy a civil társadalmon általában **az államtól elkülönülő, autonóm, önszerveződő és önkéntes csoportokat értjük, melyek túlnyomóan a közös érdekében végzett tevékenységet végeznek.** A különböző megállapítások fontos eleme még az is, hogy a civil szervezetek **elkülöníthetők (és elkülönítendőek!) a családi (személyes), állami (politikai) és a piaci (kereskedelmi) struktúráktól, szervezetektől.**

+

III/ Civil világ Európában az őskortól napjainkig

Régi tapasztalat, mára közhely: az ember társas lény. A kisgyermekkor közös játékaiktól az egymást segítő munkákon és az együtt töltött szabadidőn át a közös önvédelemig számtalan alkalmat élt és él meg az együttműködésre.

„...Már a régi görögök is...”, szoktunk hivatkozni az antik világra, miközben az európai kultúra egy-egy ókori „termékét” fedezzük föl újra magunk körül. Olyanokat is, amelyek a civil társadalom önszerveződésének csíráiként azonosíthatók.

A korai középkor évszázadaiban Európa nyugati felét hatalmas társadalmi átalakulás tette alkalmassá a továbblépésre. A hűbéri rendszer, a földesúr – jobbágy viszony szereposztása eltért az ókori rabszolgaságétól. Csak abban hasonlítottak, hogy a közösségek „alulról jövő” szerveződésének nem kedveztek. (Dunajeva 2022)

De azért a civil csírák, előképek a középkori Európában is föllelhetők voltak. Az előképek fő rendezőelve a vallásosság volt, viszont minden kezdeménynél megfigyelhető egyfajta érdekvédelem is. Ezt megfontolva érthető, hogy a **szegénygondozás** a középkorban olyan szociális ügy volt, amelynek megoldásán közösen dolgozott az állam, az egyház és a társadalom is. (Dunajeva 2022)

Az érett középkorban, a 10. század táján a fejlettebb Nyugat-Európában kezdett önálló, „szabad” foglalkozássá válni a kézművesség. Városok jelentek meg önálló iparosokkal és kereskedőkkel, az ő köreikben szerveződtek meg az első **céhek**, amelyek a társadalmi fejlődésnek újabb szintjét készítették elő. Ezek iparosok, kereskedők érdekvédelmi társulásai voltak, amelyek a 19. századig működtek.

Gazdasági szerepük mellett jelentős volt társadalmi, szociális és kulturális tevékenységük. Részt vettek közösségük település- és tűzvédelmének biztosításában, gondoskodtak az öregekről, betegekről, az elhunyt tagok családjáról. A vándorló céhlegények a szakmai tapasztalatszerzés mellett közvetítőként szerepeltek a társadalmi és kulturális információk cseréjében.

A 18. századig az állampolgárok a törvények keretein belül vehettek részt a politikai élet alakításában, a közérdek szolgálatában. De ez a civilizációs folyamat már a polgári társadalom kialakulását, az állam és a civil társadalom elkülönülését készítette elő. Az emberiség történetében viszont „a civil társadalom és az állam fogalma egészen a 18. századig nem vált külön egymástól; ekkortól a polgári filozófiában különválasztják a két fogalmat.” (Fricz 2019) A 18. századi forradalmak hatására Nyugat-Európában a feudális társadalmak átalakultak polgári társadalmakká. Ez a folyamat folytatódott a 19.

és 20. században. „A polgárosodás alapozta meg a civileledést..., majd az állampolgárosodást és végül az állam demokratizációját”. (Fricz 2019) A folyamat hatására a kisközösségi egyesülési formák megváltoztak. „A céhek feloszlását követően... nagy számban alakulnak az egyesületek. Ezek jellemzően tudományos, művészeti céllal jöttek létre”, később, a 19. században, pedig a szakmai szervezetek és ipartestületek száma is megnőtt. (Dunajeva 2022)

Végül a 20. században – a civil közösségek közreműködésével – kifejlődtek Európában a nyugati demokráciák, míg az európai kelet országai egymástól is eltérő mértékben, de mind fáziskéséssel és részlegesen tudtak csak csatlakozni „szerencsésebb” nyugati (és északi) társaikhoz.

+

IV/ Civil magyarság a honfoglalástól napjainkig

Az európai és a magyar történetírás egyik ismert alaptétele, hogy a magyarság erős fáziskéséssel próbálta a megkésett európai starthátrányát behozni a Nyugattal szemben. A honfoglalás, majd az államalapítás dátumai idején Nyugat-Európa az érett középkort élte, nemzetállamokkal, városhálózatokkal, bennük civil közösségi szerveződésekkel, a céhekkel. A civil előképeket itthon évszázadokon át „az alapítványok és alapok esetében az Árpád-kortól megjelenő vallási, oktatási és szociális célra rendelt adományokban...fedezhetjük fel.” (Dunajeva 2022) Az egyesületek legkorábbi formái nálunk is városi céhekben bukkannak fel, de csak a 14- században, akkor is a beköltöző szász és olasz mesterek jóvoltából. De a hódoltsági területeken a török az időközben elmagyarosodó céheket is elsöpörte.

Csak a reformkor (1825 – 1848) hozta el a hazai polgárosodás kezdetét. „A reformkor az a ritka pillanata volt a magyar történelemnek, amikor a társadalom minden progresszív csoportja egyesítette erőit a haladás érdekében, s mindenki átérezte az állampolgári kezdeményezések és az együttműködés fontosságát”

A civil társadalom egyre inkább egyesületi élet formájában szerveződött. Az egyesületeknek „...felbecsülhetetlen szerepük volt abban, hogy a nemzeti függetlenség, az iparosodás, a polgárosodás, a gazdasági, a szociális és a kulturális fejlődés problémái olyan, egymással összefüggő kihívásokként fogalmazódtak meg, amelyekre csak társadalmi összefogással, az állampolgárok aktív részvételével lehet megfelelő válaszokat adni” (Kuti 1998).

A Védegylet 1844-ben alakult. Elnöke **Batthyány Kázmér gróf**, igazgatója **Kossuth** lett. A polgárság és a parasztok körében is népszerű nemesi kezdeményezés tagjai elköteleződtek, hogy a hazai ipar termékeit vásárolják, még ha drágábbak is a külföldi áruknál. Az 1845. novemberi közgyűlésen a Védegylet már 138 területi szervezettel bírt. Az egyleti tagok „a nagyobb közösség öntudatra ébredt, valódi állampolgáráként viselkedtek, szervezeteik valódi civil szervezetek voltak” (Kuti 1998).

Világos hanyatlást hozott a civil világban is. „Formálisan nem tiltották be az összes egyesületet, de nagy részüket gyakorlatilag felszámolták, megfélemlítették... az 1848 előtt létrehozott egyesületek fele mégis túlélte ezt az időszakot, volt ereje hozzá, hogy ... újra kezdje működését, sőt, ... új szervezetek is alakultak.” (Kuti 1998).

A kiegyezés után a polgári öntevékenység, az egyesületalapítás új lendületet vett. A hazai egyesületi élet első virágkora 1867 és 1914 közé esik. Bizonyos feladatokat civil kezdeményezések vettek át az államtól. Az egyesületek szerepköre egyre bővült, és mind többen lettek egyesületi tagok. Sorra alakultak a munkások, kézművesek és a falusi parasztság egyesületei, amelyek „... nemcsak szervező részei voltak a társadalmi életnek, hanem fontos szerepet is játszottak abban.” (Kuti 1998).

Bár Trianon torzította a hazai társadalomfejlődést, de érdemben nem befolyásolta az öntevékeny szervezetek működését. „Az egyesületi szférában folyamatos volt a fejlődés, sem a szervezetek jogi szabályozásában, sem a velük kapcsolatos kormányzati politikában nem következtek be számottevő változások” (Kuti 1998).

A civil társadalom növekedési üteme a második világháború idején megtorpant. A háború utáni átmenet néhány évében a politikai szféra hatalmát a civil világra is igyekezett kiterjeszteni. Tárgyunk szempontjából az első lépés 1945 márciusában a fasisztának ítélt szervezetek, köztük az *Országos Levente Egyesület* föloszlatása volt.

A politikai akaratot képviselő **Rajk László** belügyminiszter a következő év nyarán rendeleti úton föloszlatta a civil szervezetek túlnyomó többségét. A *Magyar Nemzet* 1946. 06. 16-i száma adta hírül, hogy a belügyminiszter 1946. június első felében „... feloszlattott 301 egyesületet, ezek közül 96 lövészegyesületet, 27 vadásztársaságot, 42 kaszinó-, 4 hadastyánegyesületet, 10 faluszövetséget, 5 sport-, 4 tűzharcos-, 7 tűzoltó-, 10 MaNSz-, és még 98 más egyesületet.”

A kibontakozó államszocialista hatalom végül felszámolta a szervezetek többségét, a megmaradtak egyes feladatait pedig átadta az államnak. A civil közösségek központi, államigazgatási irányításának jogszabályi hátterét a Belügyminisztérium feladatkörének meghatározása biztosította, amely szerint a BM IV/14. a. Egyesületi alosztálya „...ügykörébe tartozott az egyesületi alapszabályok láttamozása, az egyesületek feletti főfelügyelet ellátása, az egyesületek elleni vizsgálat elrendelése, az egyesületek feloszlata.” (Mikó 2017)

A fordulat éve, 1949 után hamar lendületet vett a munka utáni, szabadidős tevékenységek párt alapú, ideológiai szervezése. A gyermekeket elsősorban az úttörő csapatokban, a fiatalokat a sportmozgalomban, az ipari munkásokat a szakszervezetekben érték el. Vidéken, falun, mezőgazdasági jellegű településeken a gazdálkodás megkövetelte eltérő, sajátos életforma és életritmus miatt az átnevelés nehezkesebben működött, de a Rákosi-rendszer végül is „rátelepedett a civil szférára, bekebelezte azt, nem engedte, hogy saját törvényei szerint működjön.” (Fricz 2019).

A „létező szocializmus” 1956 utáni változatának sajátos, belső ellentmondása volt, hogy a diktatórikus eszközökkel kialakított társadalmi vázat próbálta a rendszer közben tartott civil szerveződésekkel puhítani a Rákosi éránál némileg rugalmasabb körülmények és feltételek között. (Hazafias Népfront, Röpülj Páva, néptánc mozgalom, országos versmondó fesztiválok, falusi szpartakiádok stb.) De alapjában véve a Kádár-rendszer is felülről kezdeményezett, államilag szervezett és irányított civil szférát alakított ki.

A rendszerváltás, 1989 után megint előről kellett kezdeni szinte mindent a civil szférában. Föltámadtak különféle múltidéző rekonstrukciós törekvések, de ezek a megváltozott strukturális viszonyok között, egy újabb, „másik világban” csak a hagyományápolás és a modernitás elkerülhetetlen konfliktusait megélve működhetek.

Megindult persze a hazai civil társadalom fokozatos újjászerveződése, ám ezt a folyamatot egyelőre ellentmondások sora gátolja. Az alulról kezdeményezett és építkező demokratikus szerveződések ma is sokféle kihívás befolyásolja a politika és a gazdaság részéről. Emiatt nem eléggé megállapodottak, erősek, önállóak ma még a civil szervezetek.

+

V/ A civil Kunszentmiklós

a/ A kunok bejövételtől a redempcióig /1242-1745/

A tatárjárást követően költöztek a Kárpát-medencébe a nomád-félnomád kun törzsek. Ha az Árpád-kori Magyarország lemaradása több évszázados volt Nyugattal szemben, számítsuk hozzá a nomád kunok három évszázados lemaradását a magyarsággal szemben. Ésszerű választás volt a kunoktól, hogy megmaradásukért vállalták a katonáskodást a királyért, vállalták a letelepedést és az áttérést a földművelő életmódra, a kereszténység föl vételét, és az ezekkel együtt járó elmagyarosodást.

Kunszentmiklós saját levéltára 1945-ben szétszóródott, a 18-ik század előtti anyaga nagyobb részt elkallódott. Adatok híján ezért csak föltételezhetjük, hogy a helyi közösségi összefogás első, spontán megnyilvánulásai eleink körében is a tüzek, árvizek, időjárási katasztrófák elleni önvédelmi közösségi tevékenységek voltak.

Az első hitbéli változásokat hozó, ugyanakkor civil vonásokkal is bíró vallási tömegmozgalom vidékünkön a hódoltság idején, a 16. sz. második felétől terjedő **reformáció** volt, az egyvallású római katolikus népesség áttérése az anyanyelven gyakorolható református hitre.

A 17. század túlélést célzó önvédelmi szerveződése volt a környéket összefogó Kunszentmiklós központú, a mai polgárórség távoli őséinek fölfogható **parasztvármegye**. Az önvédelem „saját erős” megszervezése nem a két császár uralta kettős hatalom, az oszmán birodalom és az adókat ugyancsak megkövetelő Habsburg-ház ellen irányult, hanem a környéken portyázó, a falvakat sarcoló „harmadik erő”, a kóborló, gyakran magyar, olykor más nemzetiségű, rablóbandaként viselkedő marta-lócok ellen.

+

b/ A redempciótól a kiegyezésig /1745 - 1867/

A 18. században előbb a jászok és kunok ősi szabadságjogainak visszaváltása, a **redempció**, majd a beköltöző katolikuság révén a kétfelekezetűvé válás, végül a mezővárosi jog elnyerése játszott fontos szerepet a belső társadalmi tagolódásban, s az ezekből kinövő civil szerveződések kialakulásában.

Ebbe a folyamatba illeszkedik a szentmiklósi gimnázium diákjainak belső önszerveződése is a településre kiterjedő tűzoltásban. A schola reformata (református iskola) által 1767-ben kiadott latin nyelvű helyi iskolai törvények szerint a nagyobb, 14 – 18 éves tanulók, az úgynevezett vigilek „tűzoltásra köteleztettek, s e célra szükséges eszközeiket a közös lakhelyen gondviselték.”

Bizonyos egyházi szertartásokban, temetéseken, templomi ünnepeken a kántus, a diák kórus testületileg vett részt és énekelt. A diákságnak ezt a közösségi „szolgáltatását” a lakosság számára szintén az iskola saját törvényei írták elő.

A diákszínjátszás megjelenéséről tanúskodik az 1785-ben, **Szónyi Virág Mihály** helyben 50 évet szolgált lelkész, püspök papi jubileumán előadott iskoladráma. Az évfordulós köszöntőt **Kocsi Sebestyén István** professzor írta, és a diákok adták elő a szerző betanításában, feltehetően a templom nyilvánossága előtt. A darab megtalálható a presbitérium egykorú jegyzőkönyvében.

A 19. század elejétől erősödött a civil mozgás világi területeken is. **Peterka József** kiskun kerületi orvos „*Kis-Kún kerületnek 1805-ik év jan. 1. napjától kezdvén, egész az 1817. decz. utolsó napjáig leírott statisztikai esmérete*” című, 1823-ban megjelent tudományos közleményében azt írta a szentmiklósiakról, hogy minden évben május elején látványos mulatsággal köszöntik a tavaszt a város kertjében, az ún. Epreskertben. (A hely ma sportpálya, de a 19. sz. eleje óta a város közösségi szórakozásának színtere is.) Afféle fordított nap volt ez, amikor – ókori „áthallással” - úr és szolga helyet cserél egy napra. Érdekes, hogy ezt a különös tavaszünnepet a város utókorára mára nyomtalanul elfeledte, pedig méltó előképe lehetett a későbbi, 20 - 21-ik századi látványos fesztiváljainknak.

1818-ból már világi közszereplésre, színjátszás vállalására is találunk példát a helyi ifjak részéről. „*Az intermezzo*” címen adnak elő három felvonásos vígjátékot jótékony célra a felújított városi vendégfogadóban, a mai Szentmiklósi Fogadó elődjében. A darabot, amelynek alcíme: *Falusi úrfi először a fővárosban*, a német **Kotzebue** munkájából „magyarította” **Csáthi Gábor**.

A reformkor hazafias hangulatát a közösségerősítő jótékonyági bálók, korabeli nevükön a **dalidók** is fokozták. 1835 farsangján az iskolai könyvtár és a fölállítandó városi kórház javára szervezett táncmulatságot **Kelemen Gergely** professzor, a reformkori ifjak jeles nevelője. (*Jelenkor*, 1835) A következő évi farsangi bál kedvezményezettje az átadás előtt álló Pesti Magyar Játékszín. „*A' hangászkar Pestről hozatott tagokból állott, a' pattantyús csapat hangásaiból. A' társaság kétszázig jött egybe... A' táncolók fáradhatlanok voltak. Tartott a' multság 6 órán túl.*” (*Honművész*, 1836)

Nagy esemény tiszteletére szervezték az 1838-as farsangi táncmulatságot a városháza dísztermében. Okot adott az ünneplésre egyrészt a klasszicista városháza fölépülése, másrészt a felső-kiskunsági szikjavító orvos, **dr. Balog József** akadémiai pályadíjként nyert 100 aranya. A tudósító szerint „...a magyar bér nélkül is kész s tud a

közjóért dolgozni". (Ez a megállapítás akár az önkéntes civil közösségi tevékenység jelmondata is lehetne.)

Az 1840-es években megjelent városunkban első helyi egyesületként az országot behálózó civil közösségi szerveződés, a hazafias polgárosodás támogatását vállaló **védegyleti mozgalom**. Az 1844-ben **Batthyány Kázmér** elnökségével, **Kossuth** titkárságával Pozsonyból indult szerveződés célja a honi ipar támogatása, kereskedelmi védelme volt. Két év alatt 144 vidéki „osztálya” alakult: közülük a két Kunságban kettő, Kunhegyes, illetve - harmincadikként az országban - a Kunszentmiklósi **„Védegyleti Osztály”**.

1845-ben ünnepelte a Jászkunság saját szabadsága visszaváltását, a **redempció** centenáriumát. A kunszentmiklósi ünnepi rendezvényen a bor „magas helyről folyt alá”, és a lovas versenyt az akkoriban kunszentmiklósi illetőségű **Petrovics István** székálló legény, **Petőfi Sándor** öccse nyerte. (Az ünnepi rendezvényt a jelenkori történelmi emléknepok és népszórakoztató fesztiválok sajátos, „össznépi” keveréke előképének tekinthetjük.)

A jászkunsági központi rendezvényt, jászok, nagy- és kiskunok közös ünnepét egyébként május 20-án a Kerületek székhelyén, Jászberényben tartották meg, ahol az „István öcsém” című Petőfi-vers címzettje ismét győzött, **Péter János** szabadszállási szürke kancáját lovagolva.

Néhány héttel később még egy fényes ünnepségre került sor Kunszentmiklóson. Az öccsét és barátait meglátogató szentmiklósi névleges mészárszékbérlőt és országos hírű költőt, Petőfi Sándort fogadta az itteni reformer ifjak civil közössége a Fogadó kávéházi termében. A társaság külön köszönthette a költő öccsét, a kétszeres lovas bajnokot is, aki már Kunszentmiklóson írott néhány saját vers birtokosa is volt.

Fáklyás szerenáddal tisztelték meg a költőt a gimnázium nagydiákjai is. Tekintsük azt a spontán összejövetelt igazi civil közösségi alkalomnak, hiszen a város hatalom, tisztségek nélküli, reform szellemű ifjú értelmiségének baráti társasága „tanulta” az önszerveződést, jövőépítést a maga találkozásain. (Ez a baráti együttlét ihlette a költőt egyik legszebb verse, a *Búcsú Kun-Szent-Miklóstól* megírására.)

„Zajlott az élet” akkoriban Szentmiklóson, amint azt bizonyítja a *Pesti Divatlap* 1845 szeptemberében: „Kunszentmiklósról írják, hogy ott egy vándor társaság üté fel színi sátorát, s köztük leginkább Kétszeri voná magára a figyelmet. Egyébiránt a közönség nem nagy részvétet mutata irántok.” (**Kétszery József** színész, színigazgató nyolcvan évet élt, ebből 57-et színpadon töltött.)

A forradalmat és szabadságharcot szinte teljesen áthatotta a politika, uralták a fegyverek, a civil kurázi legfőljebb a sebkötözéshez és az ágyúöntéshez való adományokban bontakozhatott ki. De volt egy rejtélyes, sokakat izgató jelensége is a szabadság szűk másfél esztendejének városunkban: időközönként megjelent egy kézzel írott *Független* című lap, amely a radikális ellenzék, Petőfiék, a márciusi ifjak nevében hirdetett már a címében is „civil”, ellenzéki álláspontot – még a megalkuvó-

nak vélt kormány és a helyi vezetés ellenében is. Sajnos a lapból egyetlen példány sem maradt fenn. Jó okkal igyekezett eltüntetni azokat **Világos** után mindenki, akinek volt odahaza! Csak a *Marczius Tizenötödike* című országos radikális lapból tudunk a *Független* létezéséről. Mégis fontos adalék ez, hiszen a korát messze megelőző civil fórumként tisztelhetjük Kunszentmiklós 1848/49-es, első újságját.

Világos traumája után az önkényuralmi rendszert működtető **Bach-korszak** (1849-1860) hanyatlást hozott a szentmiklósi civil világban. A helyi társadalmat is a passzív rezisztencia, az osztrák államhatalommal szembeni erőszakmentes, néma ellenállás uralta és bénította. Egy kis életet és pezsgést egy-egy vándorszínész társulat megjelenése, föllépése hozott az emberek életébe. Közösségi szinten ők tartották életben még az anyanyelvet is.

De lassanként ocsúdott a nemzet, ocsúdott a város. Húsz évvel az első könyvtár-fejlesztő **dalidó** után, 1855 farsangján ismét jótékony bált szervezett a megszüntetés széléről megmentett gimnázium a tanszerei gyarapítására – jelentős sikerrel. A föl-számolt védegyelet utáni újabb civil szervezetként 1854-ben alakult meg **Magay Károly** ügyvéd próbálkozásaként a *Polgári Olvasó Egylet* – először, de az első évtizedben többször föl-szolgált, vagyis már majdnem volt, de a hatalom közbeszólt. Akiket pedig ma idegesítenek a közösségi médiás „fotelhuszárok”, akik csak a foteljükből okoskodnak, maguk nem csinálnak semmit, azoknak idézzük mementóként bizonyos Szilárdfi(?) sajtópizskálódását Szentmiklósról: „Az olvasóegylet ügye nálunk még gondolatban sincs, pedig a nemzedék vétke az utókorra szokott nehezülni, s ez csak sírunk nyugalmát háborítaná meg unokáink szemrehányása által.” (*Pesti Napló* 1860. 02.)

Egyre élénkebb időszak a jött el a civil megmozdulásoknak az 1850-es évek végén, '60-as évek elején. A közösség önvédelmi reflexei újra működni kezdtek az önkényuralom ellenében. Erről tanúskodik **Bors Károly** tudósítása a fővárosi *Politikai Ujdonságok* című lap 1859. március 31-i számában, amelyben egy keletkező tűzvész gyors eloltásáról számolt be. A félrevert harangok szavára „...pár perc alatt talpon volt az egész város, s rohant a színhelyre, s azonnal sikerült a tüzet – mielőtt tovább terjedhetett volna – elnyomni.”

Viszont a fecskendő utoljára ért oda, és nem is működött, vagyis amíg a civilek megtették, amit tenniük kellett, addig „a város gazdáit” - nem! Ez a szokatlanul kritikus hang mintha a nyitányát jelezte volna annak a bő fél évtizednek, amelyben események sora mutatott a Bach rezsime vége, az újabb politikai átrendeződés, a **kiegyezés** felé. Egyúttal nyitányát jelezte annak a szűk fél évszázadnak is, amelynek során, a „gyütmönt” **Bors Károly** kicsapott vándorszínészből a város megbecsült polgára, „megmondó embere” lett.

Az akkoriban már háromfelekezeti (református, katolikus, izraelita) város gyülekezetei a bontakozó ökumené szellemében civil közösségszervező erőkként is jelen voltak az önkényuralom éveiben. Fontos és bátor eseménye volt a nemzetnek a **Kazinczy Ferenc** centenárium, a költő születésének századik évfordulóját megünneplő országos rendezvénysorozat 1859 őszén. Ezt az alkalmat a kezdeményezők (többek

között az Akadémia) a Kazinczy Alap létrehozására is fölhasználta, amely gyűjtés a Kazinczy árvák megsegítését és a Kazinczy Emlékházat támogatta.

Kunszentmiklós is kitett magáért: a városháza díszterme fogadta november 27-én az érdeklődőket. A falakat Kazinczy portréja mellett jeles költőink, például Petőfi arcképe is díszítették, sőt a műsorban elhangzott a költő *Széphalmon* című, figyelemfelhívó verse is. Petőfi emlékét fölidézni Kunszentmiklóson tizenegy évvel a követválasztási kiűzetése után - erős civil kurázi kellett. Végül a Kazinczy Alapra több mint 300 forint gyűlt ott össze azon az estén.

Korjellemző adalékul álljon itt a *Politikai Ujdonságokat* tudósító **Bors** két megjegyzése: "*...a nők körben ültek, a férfiak pedig állottak ...*" az ünnepi előadás alatt. Ámde! Az ünnepséget "*egy, csupán férfiakból álló társas lakoma fejezte be, hol a jelenlevők saját erszényökre adván meg a testnek a szükséges eledelt és italt, – a társalgás, az illem határai közt elég kedélyes volt, megfűszerezve talpra esett felköszöntésekkel.*" Vagyis egyrészt maradéktalanul érvényesült a hölgyek iránti kötelező udvariasság, másrészt érvényesült a távortartásuk is az urak számára rendelkezésre álló társas lakomától.

A következő, 1860-as esztendőt két farsangi táncmulatsággal nyitotta a város. Mindkettő jótékonyági célú, az Akadémia székháza felépítéséhez. Az első a városi elitnek szólt és zártkörű volt, a második a „polgároknak”, vagyis a köznépnek. E „gesztussal” legalizálódott a dualizmus idején elmélyülő kasztosodás a városban.

1860. április 8-án öngyilkos lett **gróf Széchenyi István**, akinek a tiszteletére országsszerte megemlékezéseket, gyászmiséket tartottak. Kunszentmiklós is csatlakozott, amint erről **Bors** számolt be a *Divatcsarnok* hasábjain 1860. május 22-én. A gyászünnepi megemlékezést mind a két templomban külön, egymást követően tartották meg, de ugyanazzal a mintegy ezerfős tömeggel.

Még egy esemény maradt a mozgalmas év végére is. 1860. november elsején a világhírű hegedűművész, **Reményi Ede** koncertezett a városháza dísztermében a Petőfi-szobor javára tartott országos hangverseny sorozat egyik állomásaként. Az est házigazdája, Reményi vendéglátója, **Szász Károly** tanár, író, akkor szentmiklósi református lelkész volt. A sikert igazolja, hogy két nap múlva a város „tiszteletbeli polgárává” választja a művészt, s lesz Reményi Ede Kunszentmiklós első díszpolgára.

Az első „nagy túlélő” egyesület, amelyet a korabeli kunszentmiklósiak a helyi nyelvhasználatban egyszerűen csak Úri Kaszinónak neveztek, az 1863-ban alapított, s több évtizeden át működő Kaszinó Egylet volt, de még a kiegyezés előtt, 1865-ben sikerrel újraalapították a Polgári Olvasó Egyletet is. Mindkettőnél ott bábáskodott a már említett **Bors Károly**. Még abban az évben 28 fővel megalakult a Dalegylet is **Zágonyi György** karnagy és megint csak **Bors** vezetésével.

Az egykori somogyi tanító lett az egyik legfőbb mozgató, szervező személyiség a városban: **Bors**, az országos lapokat helyből rendszeresen tudósító, majd helyi újságokat is kiadó, egyesületeket szervező és vezető közösségi mindenés, korát megelőző véleményvezér, mai szóval élve influenszer. Kiugrott vándorszínészként állapodott meg Kunszentmiklóson 1854 karácsonyán, és az itt fölsorolt, de koránt sem teljes társadalmi ténykedése mellett 1894-ben bekövetkezett haláláig járásbíróági végrehajtóként kereste a kenyerét. Megosztó személyiség volt, afféle „nehéz ember”, tőle azt

várták a helyi hatalmasok, hogy „gyütmöntként” alkalmazkodjon. Ő azonban csak a maga valós vagy vélt igazának hitt. Afféle modern népszónokként, gyakran állt ilyen-olyan ügyek élére. Ezt pedig nehezen fogadták el a törzsökösök, így azután számos haragosa akadt, becsületbeli pörösködésekbe keveredett, de mindig megharcolt a maga igazáért - mindhalálig.

+

c/A kiegyezéstől Trianonig (1867 - 1920)

A kiegyezés utáni korszakban a civil közösségi élet első virágkorát élte a város. Ennek mintegy a nyitányaként a *Budapesti Közlöny* 1867 március 29-én hozta Kun-szentmiklósról az egyesült dal- és olvasó egyesület üdvözlő sorait a kiegyezés alkalmából, *Üdvözlő felirat a magyar királyi ministeriumhoz* címmel.

Fontosak voltak a bejegyzett, és többségükben ténylegesen működő mintegy két-tucatnyi kisebb-nagyobb egyesület, egyesület, kör, társulat, testület éves naptárainak visszatérő rendezvényei. Január-februárban megtartották a tisztújító közgyűléseket és az álarcosbálokat, nyár elején a majálisokat és/vagy juniálisokat, ősszel a szüreti bálokat, de „menetrenden kívül” is előfordultak csaknem az egész évben alkalmi rendezvények, évfordulás ünnepek és egyéb események. Illusztráljuk a továbbiakban időrendbe szedve néhány példával az elmondottakat - a teljesség igénye nélkül!

A *Dalegyelet* 1870-ben megszűnt, mert a karnagy elköltözött, **Bors Károly** pedig megnősült, így 1870-től már ismét csak magában a *Polgári Olvasó Egylet* működött. (A *Dalegyelet* „az asszonyinak aggatott” - vallotta be **Bors** várostörténeti könyvében 1893-ban.)

A *Polgári Olvasó Egylet*nek évtizedeken át hol elnöke, hol alelnöke volt **Bors Károly**, de volt elnöke a tassi (szenttamási) földesúr, gróf **Nemes Nándor** is. 1888-90 közt fölépült az *Egylet* székháza, ami hamarosan az 1890-ben megalakult *Gazdakör* székháza is lett. Utóbbiba gyülekeztek a módosabb gazdák, főleg az egykori redemptusokból szerveződött közbirtokossági tagok. Mivel a két gazdaközösség tagnévsorában volt átfedés, ők is otthonra találtak az *Olvasó Egylet*tel közösen bővített és följújtott székházban. Dömötöri vacsoráik igen népszerűek voltak. A *Fővárosi Lapok* 1891. július 2-i számában arról olvashattak a kortársak, hogy **Baksay Sándor** 25 éves szentmiklósi papságát ünnepeelve "... a Széchenyi-kertben a polgári olvasókör táncossal egybekötött népiünnepélyt rendezett Baksay tiszteletére."

Sajátos, területi elvű szakmai civil szerveződése volt Szentmiklósnak és környékének az 1873-ban alapított *Felső-Kiskunsági Néptanítók Köre*. Az 1868-as népiskolai törvény alapján megjelent *Néptanítók Lapja* volt az egész országra kiterjedő körök szervező, mozgató központja. Az itteni szervezet a Kunszentmiklós - Fülöpszállás - Solt - Kiskunlacháza határolta terület iskoláinak néptanítóit tömörítette, évi két közgyűléssel, amelyeken előadások és gyakorlatok révén fejlesztették a tanítók szakmai tudásukat, ismereteiket. A Kör „mozgó” székhelye a mindenkori választott titkár működési helyével egyezett meg. A Kör tagjai lehettek természetesen a tanítónők is,

hiszen a legtöbb településen vegyes nemű volt akkor már a néptanítói kar. A *Néptanítók Lapja* 1878 április 30-i száma szerint a Felső-Kiskunsági Tanítói Kör rendes félévi közgyűlésére május 8-án Kunszentmiklóson került sor, ahol két helyi tanítónő, **Malatinszky Anna** és **Gál Etelka** adott elő, a téma pedig a növénytan tanítása, valamint csillagászati földrajzból a Hold volt.

Egy szűkszavú hír egy mondatban tudósította olvasóit 1879 karácsonya előtt, hogy „Kunszentmiklóson lapok s könyvek olvasása céljából Egyenlőségi Kör alakult, melynek nők is lehetnek tagjai; elnöke: **Pap Lajos** városi jegyző. Az új Kör csak nálunk új: az első Kör ezen a néven a kiegyezés évében alakult meg Pesten. A *Pesti Napló* 1867. július 25-i számában meghirdetett programja szerint legfontosabb célkitűzése volt a demokrácia kiterjesztése jegyében, hogy tagjai sorába hívja a választójoggal nem rendelkező polgárokat, így például a nőket is. Az 1870-es évek végéig azután százával alakultak az országban Egyenlőségi Körök.

A történet mögött megint csak **Bors Károly** áll, aki az 1870-es évek végén a Kaszinó tagságának egy részét fordította maga ellen. Kilépett, de közel húsz tagot is vitt magával, és megalakították a helyi Egyenlőségi Kört. A Kör 1880 májusában - szintén egy fővárosi, **Borstól** származó sajtóhír szerint - nagyszerű tavaszünnepet rendezett, számos (név szerint is felsorolt) leány és asszony részvételével. De a sikertörténet ott valahol véget is ért, mert a férfi tagok idő múltával lassanként visszaszivárogtak a Kaszinóba. **Bors** ugyan a lapjában ledorongolta a megalkuvókat, de a Körről több hírünk nincs, miután a hölgyek a vezetőjükkel együtt maguk maradtak.

1880-ban a református gimnáziumi ifjúság régi hagyományokat elevenített föl, amikor tánccal és társasvacsorával összekötött **juniálist** rendezett a Széchenyi-kertben. A kitűzött jótékony célokra (az ifjúsági könyvtárra s az alakulóban levő kisdédóvó intézetre) 72 forint tiszta jövedelem gyűlt be. Maga a gimnázium egyébként a Monarchia idején valóságos melegágya lett a civil indíttatású pénzalapoknak és alapítványoknak. Legalább háromtucatnyi ilyen jellegű bankbetét segítette az iskola munkáját és támogatta a diákok tanulmányi lehetőségeit, esélyeit.

1882-ben szervezték meg a fiatalok a Kunszentmiklósi Korcsolyázó Egyletet, otthonuk a katolikus templom mögötti **Székalja** volt, ahová kis öltözöt is állítottak, és ahol délutánonként olykor cigányzenesóra kerengtek az ifjak és a sportos idősebbek, fiúk és lányok, férfiak és nők külön vagy párban. Egy 1885-ös februári sajtóhír szerint pedig „A kunszentmiklósi korcsolya-egylet e hó 7-én táncestetélyt tartott, amely minden ízében kitűnően sikerült.” Ez persze világítás híján nem jégtánc volt, hanem hagyományos bál.

Az 1870-es évek közepére formálisan is megszűnt a magyar céhrendszer. Az iparos társadalom új, átmeneti szerveződési formái az ipartársulatok lettek. Hogy Kunszentmiklóson működött-e ipartársulat, arról nincs közvetlen információnk, viszont 1891-ben **Bors** lapja a **Baksay Sándor** esperes jubileumáról tudósító írásában a köszöntők között megemlítette **Baráth Elek** műbútor-asztalost a helyi Ipartársulat képviseletében. Ez az adat annyiban zavaró, hogy hét évvel korábban, 1884-ben itt már

megalakult a helyi *Ipartestület*, amelynek éppen **Bors** volt az egyik alapítója, és az akkori lapjában tudósított is az alakulásról.

Ide kívánczik annak illusztrálása is, hogy mennyire nem volt folyamatos sikertörténet egy-egy kör, egyesület működése. A 17-ik évébe lépett már az *Ipartestület*, amikor az új évszázad örömeire álarcosbált rendezett 1901 februárjában. A bál lezajlott, de ráfizetéses lett, hét forintos hiánnyal. Egy módos szentmiklósi polgár pótolta a hiányt. A *Kunszentmiklós és Vidéke* le is csapott a meglepő hírre, s vezércikkben tárlta, hogy válságban a testület, az is előfordulhat, hogy megszűnik. A korábbiakban két táborra szakadt ugyanis az iparosság: a kisebbség az ésszerűségtől vezérelve 1 forintról 2 vagy 3 forintra emelné az éves tagsági díjat, de a többség – a lap szerint „mindhalálig” – tartaná az eredeti 1 forintot! Alighanem végül győzött a józanész, és jött a tagdíjemelés, a Testület ugyanis néhány hónappal később, pünkösdkor már majálist rendezett, aztán élt még az affér után közel fél évszázadot.

Az 1890-es évtizedben szinte egymást érték a megünneplésre méltónak ítélt alkalmi események, ünnepek, fogadások és évfordulók. 1891-ben a jeles református lelkész, esperes, író és műfordító, **Baksay Sándor** 25 éves kunszentmiklósi szolgálattát köszönte meg a település fényes lakoma formájában, egy évvel később a korábbi szentmiklósi pap, immár dunamelléki egyházkerületi püspök, **Szász Károly** hivatalos látogatását ünnepelték a szentmiklósiak, de 1892-ben a „turini remete”, **Kossuth Lajos** 90-ik születésnapja is alkalmat adott az ünnepelésre és a száműzetésben élő ünnepeelt díszpolgárrá választására. Újabb két év elteltével pedig már a Nemzet Halottja, **Kossuth** halála és temetése volt az ünnepélyes megemlékezések apropója.

Fontos adalék, hogy ezeken az ünnepi alkalmakon a település nagyobb súlyú, aktívabb civil közösségei hivatalos vezetőik képviselőjében voltak jelen, és mondtak esetenként emlékező beszédet, pohárköszöntőt. Az évtized helyi sajtója (*Kiskunsági Híradó, Kunszentmiklós és Vidéke*) is rendszeresen megjelent és tudatta az olvasóival az eseményeket.

Az évtized ünnepi rendezvényeinek sorát 1896 májusában a millennium, a nemzet ezeréves évfordulója zárta Kunszentmiklóson is. 13-14-én a kétnapos ünnepi programok részeként szombat délelőtt a községi iskola és a gimnázium tartott emlékűnnepet szónoklatokkal, szavalatokkal és ének-zeneszámokkal. Délután a Széchenyikertben, vagyis az Epreskertben a település „városligetében” folytatódott a program népűnnepéellyel, vendéglátással és a diákok sportversenyeivel. Vasárnap délelőtt a református templomban minden felekezet részére közös ünnepi istentiszteletet tartottak, majd a városházán került sor díszközgyűlésre.

A dualizmus idején már nemcsak a tanítónők, meg a korcsolyázó lányok keresték a női egyenjogúság lehetőségeit: az 1891-ben alakult *Izraelita Jótékonyági Nőegylet* 1904-ben zártkörű álarcosbálra postázta a meghívókat, az aktív tanítónőket is sorai-ban tudó *Kunszentmiklós-vidéki tanítók köre* 1901 májusában díszközgyűlés keretében készült a tanév lezárására.

1894-ben 10 alapítóval, **Tóthfalusy Júlia** alapító elnökkel indult a *Kunszentmiklósi Jótékony Nőegyesület*. 1901 márciusában ötvenöt tagjának és a meghívott vendégeknek álarcos estélyt rendezett az Egylet, majd áldozócsüdtörtökön szeretetestélyre várta tagjait és vendégeit. 1904 húsvétján **Tóth Zsigmondné** elnök asszony vezetésével népes küldöttségük kereste föl **Baksay Sándor** lelkipásztort a parókián, hogy köszöntse őt püspökké választása alkalmából. „Estére a lakosság fényes kivilágítást rendezett, az egész ünneplést pedig befejezte a *Jótékony Nőegyesület* által rendezett tánczestély, melyen a püspök is megjelent köztiszteletben és szeretetben álló neje társaságában.” – írta a *Képes Folyóirat*, a *Vasárnapi Ujság* melléklete 1904-es 36. füzetében.

A református gimnázium 1854 után hat, majd négy évfolyamos algimnáziumként működött. Csak 1912-ben látta anyagilag biztosíthatónak a fenntartó református gyülekezet a nyolc évfolyamos, teljes főgimnáziummá fejlesztést. Az első világháború kitörése, majd **Baksay Sándor** püspök halála sem lehetett akadály a fejlesztési akaratnak, és 1913-ban már ötödik, 1914-ben pedig hatodik osztály is indulhatott a gimnáziumban. Az 1914/15-ös tanévben a két felső osztály tanulóiból megalakult az iskola *önképzőköre*, **Borsy István** tanár felügyeletével. Az 1914 szeptember végén indult Kör hármas célt tűzött tagjai elé: az irodalom, a sport(!) és a gyorsírás intenzívebb művelését. Szavalatok, felolvasások és szabadelőadások hangzottak el az irodalmi szakosztály ülésein, és tartottak egy vitaülést arról, hogy hasznosak vagy károsak voltak-e hajdan a kalandozások a magyarságra nézve. Három folyóiratot is járattak, a *Juventus* és az *Új Idők* mellett a *Nyugatot*(!) A „sportosok” atletizáltak és futballoztak, a gyorsírók tanfolyamot szerveztek, és az önképzősök rendezték az október 6-i és március 15-i iskolai ünnepségeket.

Az 1915/16-os tanévben új vezető tanárt kapott a Kör **Nánai Béla** vallásstanár személyében, az alakuló ülésen fölvtették **Baksay Sándor** nevét, továbbra is három folyóiratot járattak, de a pacifistának, ennél fogva hazafiatlannak ítélt *Nyugatot* „leváltotta” *A Hét*. Tartottak 13 körü ülést, rendeztek továbbá egy március 15-i ünnepséget, és szerveztek egy mozielőadást(?), amelynek bevételét a vak katonák megsegítésére fordították.

A gimnáziumot is megviselte a háború: a tanárok közül ketten mindjárt az első hetekben hősi halált haltak a frontokon, majd a diákok közül is számosan kikerültek a lövészárkokba, jó néhányan szintén elestek, megsebesültek vagy fogságba kerültek. Az itthoniak pedig ahogy tudtak, úgy segítettek, gyűjtöttek például a családfenntartó nélkül maradottak számára. „A háborús célokra való segélyakcióból a tanári testület is kivette részét. – olvasható az 1915/16-os gimnáziumi Értesítő tanévi jelentésében. - Tanáraink közül többen megvendégelték a helybeli jótékony nők vezetése és gondozása alatt lévő kórházban üdülő katonáinkat, minden katonai jótékony célra irányuló gyűjtésben tevékeny részt vettek, s maguk is vezettek ilyen gyűjtéseket.”

Az 1894-ben alakult, tudományt és ismereteket terjesztő országos társaságot, a *Szabad Lyceumot* a helyi református gimnáziumba az 1916/17-es tanévben az önképzőkör következő vezető tanára, a fiatal **dr. Trócsányi Dezső** "hozta be". Íme, egy tipikus alulról jövő kezdeményezés tanári oldalról a zárt rendszerű iskolában:

"Az iskolai év elején ifjú tanáraink közt szabad liceális előadások tartására irányuló mozgalom indult meg, s november 19-én vasárnap délután 4 órakor már meg is kezdődtek az előadá-

sok főgimnáziumunk rajztermében." A Lyceum "...az elméleti és gyakorlati ismeretek minden ágából rendszeres oktatást kíván nyújtani, mégpedig nemcsak a középosztály, hanem egyenesen a nép minden rétege számára az egész országban."

Trócsányi az alábbi jelentést írta a társaság működéséről a tanévi Értesítőben: "Az előadások ... vasárnap délutánonként 4 órákor voltak, s nem csupán tanáraink, hanem helybeli képzett és művelt uraink, sőt hölgyeink is tartottak előadást Az előadások előtt és után szavallatok, ének és zeneszámok voltak. Ezek előadását nagyjából diákjaink, azután városunkbeli hölgyek és urak végezték. Az érdeklődés állandóan nagy volt, egy előadáson átlag 180 hallgató volt jelen."

A később országos hírűvé vált filozófus, pedagógus, levéltáros egy tanév után Pápara távozott, a Lyceum Kunszentmiklóson még egy évet élt, majd megszűnt. Tekintsük a helyi **Szabad Lyceumot** a Monarchia és a hosszú 19. század, a „boldog békeidők” szentmiklósi civil közösségi hatyúdalának! De tekinthetjük az új korszak, a rövid, viszont annál véresebb 20. század előhírnökének is.

+

d/ Trianontól a 2. világháború végéig (1920 - 1944)

Eleinknek történelmük múltó évszázadaiban volt miből fölcsofúdniuk: előbb Mohács, utóbb Világos, majd Trianon, aztán Berlin eleste, legutóbb **Nagy Imre** újratemetése... Öt évszázad alatt legalább ötször kellett talpra állnia a magyarságnak. Adódik a kérdés: mikor lesz végre igaza nemzeti imánknak? „Mebúnhódte már e nép a múltat s jövendőt...”?

A vesztes világháború, az elesettek, megrokkantak, hadifoglyok, a Monarchia fölbomlása, a két zavaros forradalom, végül Trianon sokkja – mindez egy fél évtized alatt -, kegyetlenül megviselte a nemzetet, megtiporta és szétzilálta a kisközösségek-ből szerveződött civil társadalmat is. Volt honnan talpra állni!

És mégis! A Trianont követő két évtized szerte az országban, s így Kunszentmiklóson is a helyi civil közösségek újabb, második virágkorának tűnik a jelenből visszatekintve. A nemzet veszteségeiért elégtételt követelő revizionista propaganda, meg a hatékony és eredményes iskolai és iskolán kívüli nevelés serkentőleg hatott a szaporodó civil közösségekre, elsősorban a diákokra és a fiatalokra.

Hullámhegyek és hullámvölgyek folytonos váltakozásáról szolt leginkább az a két évtized: előbb spanyolnátha, majd hősök szobra avatás; a gimnázium megszüntetésének terve a hatalom részéről, majd az iskola megmentése – erős társadalmi összefogással; infláció, majd új pengő; csatornázás, belvízelvezetés, majd az öntözés „elspórolása” miatt kiszáradás, elszikesedés; gazdasági válság, és a sorozatos árverésekbe torkolló csatornaadó-tartozások.

Közben azért látványos településfejlesztési eredmények is születtek, mint pl. a vilanytelep üzembe helyezése, a főutcák kiskockakövezése, a gimnázium főépülete és a fiúinternátus megnyitása, a katolikus kultúrterem és a református tornaterem, a két szabadtéri sportpálya, a gimnáziumi nagykönyvtár nyilvánossá tétele stb.

Hol jobb, hol meg rosszabb volt tehát a település helyzete, de vajon összetartó volt-e inkább, vagy széthúzó Kunszentmiklós „belvilága”? Örömben-bajban egyaránt jellemző volt-e a helyi társadalom egyes rétegeinek, csoportjainak belső összefogása?

A sajtó helyből származó anyagai érdekes időbeli kettősséget mutatnak! A monarchia idejéből, a „boldog békeidőkből” inkább az összetartás hajlandóságát üzenik:

„Majális Kunszentmiklóson. A „Polgári olvasó egyesület” majálisa nagyon jól sikerült. A mulatságban részt vett nemcsak a város, hanem a vidék értelmisége is, gróf Nemes Nándor is jelen volt, együtt mulatott itt az úri osztály az iparos és földműves osztállyal, a díszes hölgyköszorú együtt karöltve járta a négyest és délcege magyar tánczunkat. Fóris Sándor zenekara talp alá húzta délután 3 órától másnap reggeli 2 óráig. Elég is volt egy huzamban. Tiszta jövedelem a polgári olvasó egyesület házvételi tőkétére gyarapítására 115 frt lett...” – olvasható az *Egyetértés* című lap 1878. június 6-i számában. A *Polgári Olvasó Egyesület* túlnyomóan a szegényebb földműves réteg tagjait tömörítette, ide az „úri osztály” úgymond legföljebb leereszkedett, élén a gróffal. Ez az idilli kép a monarchia idején valóban előfordult. Emlékezzünk csak a **Noszty fiú** esetére a **Tóth Marival** szüretkor - **Mikszáth** regényében!

Az ellenpéldát tartalmazó második idézet az 1920-as évek legvégéről, szintén kunszentmiklósi történet. **Vass Erzsébet**, itteni fölmenőkkel is bíró fiatal újságíró riportja a „polgári” fiatalok szüreti báljáról *Szegény emberek szüreti bálja – szüret nélkül* címen jelent meg a *Budapesti Hírlap* 1928. október 5-i számában:

„A hagyományos, jelmezes szüreti mulatságot tartja ma a falusi fiatalság... Gyülekeznek a kávéház előtt... A kávéház környéke csak úgy feketélik a kíváncsiaktól. A bejárat előtt egypár jobb módú gazdalegény támaszkodik a falhoz zsebre vágott kézzel, az utca közepén meg vasárnapi sötétkékpantallós iparos legények sétálnak lányokkal. Nem néznének be a lefüggönyözetlen sima nagyablakon egy világért sem, pedig sokért nem adnák, ha most bent lehetnének. Nekik is lesz szüreti báljuk, egy hét múlva a nagygazdáké, rá egy hétre meg az iparosoké, de tudják, hogy ez a mulatság, ahova ők a régi szokások szerint nem mehetnek. Nincs az a két ajánlásra elküldött, névre szóló meghívós pesti elitbál, ahol jobban számon tartanák az osztálykülönbséget, mint itt. Ki van zárva, hogy ... erre a bálra, eljöjjenek iparosok, vagy gazdagabb legények. És ki van zárva, hogy a gazdák, vagy iparosok báljára elmenjen a szegény szőlővincellér gyereke, akár fiú, akár lány. Semmiféle társadalmi osztály nem tartja be olyan gőgösen a közmondást: suba subával, guba gubával, mint ez, amelyik csakugyan subát és gubát hord... Ezek, akik most itt szüreti mulatságot tartanak, megérdemlik, hogy a legigazibb, legjobb kedvű, legkedvesebb bál az ő báljuk legyen, ha nem is ereszkednek le közéjük se az iparosok, se a gazdalegények.”

Ez már nagyon nem a fél évszázaddal korábbi, együtt mulató hangulat! Mi történt itt majálistól szüretig? Mi történt fél évszázad alatt? És főleg miért történt? Hivatásos történészek és szociológusok szaktudását próbára tevő kérdések ezek...

Éppen eléggé megosztott volt az ún. „alsóbb néposztály” belülről is. És akkor még nem beszéltünk a felekezeti megosztottságról, a település fölé magasodó, egymást gyanakodva szemmel tartó „Kakasról” és „Keresztről”! És nem beszéltünk a kivettként vegetáló cigányokról, meg az egyre inkább kifelé szorított, majd halálba terelt zsidókról!

Az is igaz persze, hogy a „régiekről” szóló hírekhez, adatokhoz hozzájutni az érdeklődő utókor számára már nem egyszerű. Mielőtt rátérnénk a tételes civil közösségi szemlére, éppen ezért vessünk egy pillantást arra is, mennyire lehet informatív egy helyi lap egy alföldi kisváros/nagyközség életében. Mennyire fontos civil közösségei, olvasói, sőt még az utókor számára is – már amikor létezik helyi lap.

Kunszentmiklósnak saját lapja volt 1884-től 1918/19-ig. Sajnos ebből az időszakból mindössze a fele maradt fenn - az Országos Széchényi Könyvtárban. Az 1901 és 1919 közötti évtizedek példányai – néhány szórvány számtól eltekintve – elkallódtak, 1920 és 1927 közt pedig nem jelent meg újság itt, a járási székhelyen. Így adódhatott, hogy a 17 „sajtós” évből bővében vagyunk az információknak, tudunk többek közt a helyi civil világról is, előtte és utána azonban jóval nagyobb a homály, hisz az országos lapokba csak kivételesen kerül be néhány nagyobb formátumú civil közösségi hír.

A két világháború közt, 1927-től 1932-ig, öt éven át ismét volt sajtója a településnek. Az első évben a Dunavecseken nyomott *Dunamelléki Hírlap*, amelynek **Nemes Károly** vecsei iskolaigazgató volt a főszerkesztője, volt kunszentmiklósi társszerkesztője, és voltak itteni szerkesztőbizottsági tagjai, illetve itteni terjeszthetősége is. Helyi-vel-közzel akadtak benne szentmiklósi hírek, például a gimnáziumi kétnapos cserkész ünnepről, a tavaszi galamblövő versenyről, a hősök napjáról stb.

Az 1927. december 4-i szám már *Dunamellék - Kiskunság* címen jelent meg, és a kunszentmiklósi meg a dunavecsei járás hivatalos lapjaként kínálta magát, sőt át is költözött Kunszentmiklósról: a két(!) főszerkesztő **dr. Zakariás János** kunszentmiklósi ügyvéd, és a vecsei pedagógus, **Nemes Károly** volt. Ettől kezdve fordult az arány: kevesebb vecsei és több szentmiklósi anyag került a lapba a következő négy évben.

Tekintsünk rá arra is, kik szerepeltek leggyakrabban a hírekben, kik voltak a fáklyavivők, a mozgatók? Az a nemzedék, az a két évtized is kitermelte a maga véleményvezéreit, mozgósításra és szervezésre, irányításra termett vezetőit: **dr. Gyenes István** helyettes főszolgabíró (Gyöngyösbokréta, Pásztor Napok, Galamblövők stb.), **Szappanos Lukács** gazdát, a bokrétás táncosok „első emberét”, a helyi gazdatársadalom szóvivőjét, **id. Miklóssy Jánost**, a szakmájában országos hírű testnevelő tanárt, és még jó néhány lelkes embert. Jelentős támogatást élvezett nemcsak a település, hanem számos helyi civil közösség is a szentmiklósi gyökerű **dr. Kelemen Kornél** parlamenti képviselőtől is.

De mindezek mellé, sőt eléjük(!) kívánkozik **Zsámboki Lajos** gimnáziumi tanár személye! A helyi lapszerkesztő, számos diák- és civil egyesület, csoport, közösségi esemény szervezője és rendezője itteni tisztségeit, tevékenységeit (az országosakat most kihagyva!) az 1942/43-as gimnáziumi *Értesítő* így foglalja össze:

„Zsámboki Lajos Cserkészparancsnok, leventeparancsnok, légoltalmi parancsnok. Helyi megbízottja volt a nemzetvédelmi miniszternek. Elnöke és vezetőtiszte a Magyar Tűzharcos Szövetség kunszentmiklósi körzeti főcsoportjának, elnöke az Országos Egészségvédelmi Szövetség helyi fiókszövetségének. Választott tagja a községi képviselőtestületnek. Elkészítette és kiadta Kunszentmiklós színes körzetterképét, és mint cserkészparancsnok hónapokon át irá-

nyitotta a községi irattár rendezését. Számos ismeretterjesztő és nemzetvédelmi előadást tartott. Részt vett légtalmi és levante tanfolyamokon, valamint nemzetpolitikai megbeszéléseken. Községek körzetszerű társadalomszervezéséről több tanulmányt írt."

+

Galambos Sándor tanár, helytörténész az 1990-es évek elején készített összefoglaló írást Kunszentmiklós két világháború közötti civil közösségeiről. A *Kunszentmiklós a Két világháború között (1920 - 1940)* című munkájában a szerző előbb röviden összefoglalta a település társadalmi életét. Majd számba vette a két háború közt működő helyi civil közösségeket. (Igaz, kihagyásokkal és „álcivil” csoportokkal keverve, de alapvetően jól használhatóan!)

A különböző körök, egyletek ismét a Nagy Háború előtti időkre emlékeztető, eleven pezsgést mutattak. Feltűnő volt az idősebbek és a fiatalok szinte versengő személyes szereplési kedve a kultúrában, a műkedvelő előadások és más színpadi szerepek vállalásában, a gyöngyösbokrétások föllépéseiben, vagy éppen – a fiatalok jóvoltából – a sportban.

Lássuk az előbbi „tétel” konkrétabb bizonyítékait a szerzőtől: *A szivgárdától a Kálvin-szövetségig* címet viselő fő fejezetében 22 civil közösséget, kört, egyletet, egyesületet mutat be. Következzen itt most ennek a fejezetnek a szemléje!

Kezdjük a három „rend”, az urak (a helyi „elit”), majd a földművesek (gazdaráteg), végül az iparosok hagyományos, korszakokat átívelően működő szervezeteivel!

Mint már említettük, a *Kunszentmiklói Kaszinó Egylet* alakult meg a legkorábban (1863), de nem érthette meg az 1949-es politikai fordulatot, mert a belügyminiszter utasítására 1931-ben rendeleti úton szüntette meg az illetékes hatóság. A döntés előzményeként 1930 telén egy bálban **Vöröss Sándor** gimnáziumi igazgató felesége állítólag sértő megjegyzést tett **dr. Kövendi Dénes** gimnáziumi tanár hölgypartnerére. **Kövendi** a vele rokonszenvező néhány kaszinói tag biztatására párbajra hívta ki feleségét. Az igazgató a párbajt hivatali főnökei utasítására elhárította. Erre a *Kaszinó* válaszmánya az igazgatót kizárta tagjai sorából. Ekkorra már magasra csaptak az indulatok a két ellenséges táborra szakadt tagok között, ami kiterjedt az egész helyi értelmiségi elitre. Az augusztus eleji rendkívüli közgyűlésen heves szóváltást követően a két tábor tagjai egymásnak estek, verekedés tört ki, amely az épület előtti utcáfronton is folytatódott. Még a fővárosi bulvársajtó is fölkapta, hírelte a megdöbbentő eseményt. A kaszinói botrány „eredményeként” éveken át tartó kölcsönös becsület-sértési perek követték egymást, és bár 1932-ben megalakult Kunszentmiklóson a *Nemzeti Kaszinó*, ez már súlytalanabb, lassan elszoruló szerveződés lett, mivel az egyházi alkalmazottak, papok, tanárok eleve nem léptek be, és távol maradt több más jobb érzésű volt tag is.

Az 1865-ben indult *Polgári Olvasó Egylet* lett a leghosszabb életű civil közösség Kunszentmiklóson. **Galambos** értékelése szerint „műkedvelő előadásokat, műsoros táncmulatságokat rendeztek. A szórakozás mellett a könyvek, a folyóiratok olvasása szellemi

önművelődést jelentett a ... gazdálkodók számára." A szintén tovább működő, s a módos gazdákat tömörítő Gazdakörrel közösen saját ezer kötetes könyvtáruk volt. 1937-ben az Olvasó Egylet és a Gazdakör összefogva, együtt újította föl és bővítette, korszerűsítette az előző század végén épült székházat.

1956 decemberében így nyilatkozott egy gazda a Kunszentmiklósi Gazdaköréről a Petőfi Népe című megyei lapban: "Régen mindig zsúfolásig volt. Esténként, vagy vasárnap összejöttünk. Olvastunk, mert könyvtára is volt a gazdakörnek, elbeszélgettünk, szakelőadást is sűrűn rendeztünk. Helye volt nálunk a fiatalságnak is, bálakat rendezhetett a gazdakörben. Alapszabályunk is volt, tagdíjat fizettünk, amiből fedeztük a kiadásokat, rendben tartottuk az épületet." A tagok száma a nyilatkozó szerint meghaladta a százat.

A modernizálódó település fontos közössége volt az 1884-ben alakult Ipartestület, amely hamar kiheverte a század eleji válságát, és markáns, meghatározó közösségként élte meg a 20. század első felét. 1921-ben már Kunszentmiklós és Vidéke Ipartestület volt a nevük, vagyis csatlakoztak hozzájuk a környékbeli kisebb községek iparosai is. Saját székházukat még a 19. század végén birtokba vették, és az ifjabb iparossegédek meg az idősebb mesterek igényét is kielégítő, változatos programokkal és szórakozási lehetőségekkel (teke, biliárd, sakk, kártya stb.), illetve újságokkal és könyvekkel várták a betérőket. A színpaduk is „játszott” hétfvégeken, nemcsak saját műkedvelőik, hanem a többi, székházzal, színpaddal nem rendelkező közösség produkciói jóvoltából is. 1925-ben világháborús emléktáblát avattak, és egy korabeli újsághír szerint működött ifjúsági önképzőkörük is. (Sajnos a tevékenységeikről nincs további információk!)

Külön bekezdést érdemel az 1902-ben alakult Iparos Dalárda, amely az 1930-as évek közepére lemorzsolódott, csaknem meg is szűnt. A megmaradtak 1936-ban az újjászervezést választották. Díszelnöknek fölkérték **dr. Kelemen Kornél** parlamenti képviselőt, aki vállalta, elnöknek **Zsámboki Lajost**, aki pedig a rá jellemző lelkesedéssel látott hozzá a szervező háttérmunkához. A kántor és karnagy **Györe József** irányításával 1936. május 20-án, pünkösdhétfőn zászlóavató ünnepet tartottak a Kálvin téren. (A szépen fölüjított zászlót ma is őrzik az Ipartestület székházában.) A sikeres újrakezdés után nem jöttek a versenysikerek, ezért az elnök le is mondott 1939-ben, de „...a DALÁRDA maradt és dolgozott. Énekeltek örömmel és jókedvvel önmaguknak, iparos társaiknak, a nagyközség lakóinak.”(G.S.)

+

A Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ) a Katolikus lexikon címszava szerint „...a magyar nemzeti szellemű társadalmi egyesületek, szövetségek, társaságok, társulatok, testületek szövetezése. Célja a nemzetépítő szervezetek összefogása, a magyar haza egyetemesei érdekeinek szolgálata, a keresztény erkölcs védelme, a hazafias szellem ápolása.”

Az új szervezet 1926-ra kiépítette országos hálózatát, amelyhez 1934-ben Kunszentmiklós is csatlakozott. A TESZ klasszikus értelemben nem volt civil közösség, mert bár a tagsága önkéntes, viszont nem „alulról” szerveződött, hanem a vezető politikai elit akaratóból. (Ilyen módon szervezett és irányított mozgalmakkal találko-

zunk majd a „létező szocializmus” időszakában is!) A TESZ országosan 1942-ben szűnt meg.

Az általuk szervezett, tömegeket megmozgató, önkéntes részvételű civil rendezvényei országos sikert, elismerést hoztak a benne résztvevőknek és élményt a nézőiknek. A TESZ rendszeresen szervezett előadásokat, kiállításokat, és 1933-tól évente egyszer Nemzeti Munkahetet. Ez utóbbi keretében szervezték meg a járás és a település vezetői Kunszentmiklóson 1934-ben és 1935-ben a nagy sikert arató kun pásztorünnepet.

Az Önkéntes Tűzoltó Egyesület alapszabályát 1931-ben hagyták jóvá, elnöke **Jan-kovics Géza** adóügyi jegyző volt. Szerepüket a helyben lét, a tűzközelség, a kikerkezés gyorsasága fogatolt járműveikkel tette fontossá a kisebb tüzek észlelésekor és oltásakor. Tagjai fiatalok, Levente-tagok, iparos tanoncok, gazdalegények voltak. A szükséges eszközök beszerzése érdekében bálákat, műkedvelő előadásokat rendeztek.

Az Országos Tűzharcos Szövetség (1939 - 1945, korábbi nevén Frontharcos Szövetség 1929 - 1939). Az első világháborút túlélte veterán katonák szervezete volt, elsődlegesen az ő érdekeiket képviselte, és a világháborús hősök emlékét őrizte. Kunszentmiklós és környéke elnöke és szervező tisztje a 32 hónapos frontszolgálatot teljesítő **Zsámboki Lajos** tartalékos tüzér főhadnagy volt. Minden évben aktív közreműködőként vettek részt május utolsó vasárnapján az I. világháborús hősi emlékmű előtti ünnepi megemlékezésben.

+

Következzen a szentmiklósi civilek egészségügyi-szociális, valamint kulturális munkája!

Az Országos Stefánia Szövetség az Anyák és Csecsemők Védelmére zömmel lányok, asszonyok közreműködésével alkotott erős, dinamikus, hatékony közösséget az országos központú Stefánia tagszervezeteként, az egészségügy és a szegénygondozás terén. A „Stefánia” 1915-ben jött létre Budapesten, **Stefánia** belga királyi hercegnő fővédnöksége alatt. Az egész országot lefedő hálózatot kiépítő szervezet kunszentmiklósi fiókjá az 1920-as évek végétől működött. Számos önkéntes leány és asszony dolgozott önzetlenül, segítve a védőnői és a szülésznői szolgálatot ellátó szakembereket, különös tekintettel a leányanyákra, a szegényekre, az özvegyekre és egyedülállóakra. Az önkéntesekről írta **Antal Dénes** tanár a helyi lapban megjelent versikéjében: „Aki a hazáját // igazán szereti, // a csecsemők ügyét // keblén melengeti!”

A „Stefánia” 1940. december végén megszűnt, illetve átszerveződött, és 1941-től Országos Egészségvédelmi Szövetség néven működött tovább. Feladata az lett, hogy a zöldkeresztes egészségvédő munkát szociális tevékenységgel egészítse ki. Erről az átszervezésről írta **Kiss László** az Egészség és politika... című tanulmányában a **Korall** 2004. szeptember 1-jei számában: „Az egészségvédelmet ... kétfelé bontották: egészségvédelmi szakmunkára, amelyet állami szerv, a zöldkeresztes szolgálat végez, és szociális munkára, amelyet társadalmi szervezeten, az Országos Egészségvédelmi Szövetség lát el. Az Egészségvédelmi Szövetség jelvénye a zöld kereszt, fővédnöke Horthy Miklósné lett.”

Az Országos Egészségvédelmi Szövetség Kunszentmiklósi Fiókszövetsége alelnöke és ügyvezető főtitkára a volt „Stefániás” **Zsámboki Lajos** lett.

A kultúra legkiemelkedőbb sikertörténete Kunszentmiklóson a két világháború között a „Bokrétásoké”. A **Paulini Béla** újságíró által 1931-ben „kitalált” és 1944-ig sikert sikerre halmozva működő Gyöngyösbokréta mozgalom Kunszentmiklóson is felvirágozott 1932-ben, **dr. Gyenes István** járási szolgabíró és **Ferenczi Géza** tanító irányításával.

Szappanos Lukács néptáncos parasztgazda vezetésével a tánccsoportjuk hitelesen adta elő a régi kun táncokat, a „sapkást”, a „seprűst”, a „legényest” és mindezek mellett és fölött a híres „kun verbunkost”. Nemcsak helyben, hanem a fővárosban és országszerte, sőt külföldön is évről évre tapsvihar jutalmazta fergeteges produkcióikat. 1932. augusztus 20-án a Városi Színházban Szappanos Lukács gazda köszöntötte a bokrétások nevében a főpolgármestert és a fővárosi közönséget.

A Kunszentmiklóson 1935. szeptember 8-án, Kisasszonynapkor megrendezett epreskerti pásztorünnep lovasjátékokkal, helyi és környékbeli bokrétás csoportokkal, az iskolákban népművészeti, háziipari, néprajzos és festészeti kiállításokkal, 5000 nézőt, köztük 250 angol vendéget szórakoztatott.

A lényegét összefogó tömör tudósítást közölt a *Friss Ujság* 1935. szeptember 10-i száma a 7. oldalán: a cikk bemutatta a Kunszentmiklóson szeptember 7-én, szombaton az Epreskertben megrendezett nagyszabású Pásztornap programját, benne a helyi Bokréta Egylet műsorát. A rendezvényről **Móricz Zsigmond** író is készített egész oldalas, fényképes, remek riportot *Az Est* című hírlap szeptember 11-i számába.

1937-ben Cannesból 17 nemzetközi tánccsoport elől elhozták az első díjat. „A kiskun verbunkossal ... bejártuk Pestet, Párizst, Bécsset, meg Cannes-t. Egyszer majdnem elmentünk Londonba is. De éppen aratáskor hívtak meg bennünket. Nem mehettem el, mert nem kaptam aratót magam helyett.” – nyilatkozta az akkor 82 éves **Szappanos Lukács** 1968 augusztusában a *Képes Újság* riportérének, **Ari Kálmánnak**.

Tekintsük át még a két felekezeti középiskola kisközösségeit, a felnőtt civil közösségekbe történő átlépés „tanösvényeit” is!

A Baksay Sándor Református Gimnáziumban a vallási jellegű diákszervezetek közül népszerű volt az RKIE, teljes nevén a Református Keresztyén Ifjúsági Egyesület. Az RKIE iskolai csoportja az elmélyült hitéletre szoktatva kívánt erkölcsi tartást adni tagjainak. Előadásokkal, beszélgetésekkel törekedett segíteni a fiatalok eligazodását a felnőtt világban. Közösségteremtő erejével a szabadidő célszerű és értelmes eltöltésére nevelt.

A Protestáns Diákszövetség Bethlen Gábor Körét 1900-ban alapította meg **Megyercsi Béla** budapesti teológus. Eredeti célja volt a fővárosi egyetemek, főiskolák protestáns hallgatóit a hit és a tudomány alapján összefogni. Példaképük **Bethlen Gábor** erdélyi fejedelem. Később vidéken is, és a gimnáziumokban is alakultak Bethlen Gábor-körök. A középiskolákban az erkölcsi nevelést is segítették. Fontos szerepet játszottak a kulturális életben is.

Az itteni gimnáziumi Kör tagjait a felső négy osztály protestáns vallású növendékei közül toborozta, vezetője **Szepesi Pál** vallástanár volt. Ők szervezték a reformáció évfordulós emlékünnepeit, Bibliakörökben dolgoztak, és az ifjúsági istentiszteletek perselypénzéből segélyezték szegény sorsú iskolatársaikat.

Erős csoport volt a gimnáziumban a ***Soli Deo Gloria (SDG)***, a Krisztust követő, nyitott, konkrét életkérdésekre választ kereső protestáns diákközösség. 1921-ben lelkes fiatal teológusok alapították azzal a céllal, hogy megújítsák a magyar református egyházat, és honfitársaiknak reményt adjanak. Egyik jelmondatuk volt: *„Evangéliumot Magyarországnak”*.

A Baksayban 1938. január közepén megjelent **Soós Géza**, az SDG országos elnöke, aki nagy hatású bemutató beszédet tartott a diákoknak a szervezetről. A beszéd hatására a következő tanévben már öt kollégiumban folyt az SDG munkája a gimnáziumban, és az ismét idelátogató elnök már 60 új tagot avatott Kunszentmiklóson. A helyi diákvezetők egyike a VII. osztályos **Varga Domokos**, a későbbi Kossuth-díjas író, Kunszentmiklós szülőtte volt.

Az SDG aktívan közreműködött a diákok valláserkölcsei nevelésében, tagjai vezették a Bibliaköröket, részt vettek az SDG virágvasárnap konferenciáin. A helyi SDG munkájáról, létezéséről az utolsó hírünk az 1943/44-es *Értesítőben* található. Az 1948/49-es állami gimnáziumi *Értesítőben* már nem szerepel a diákközösségek közt az SDG.

Tagként vallásos, hívő személyiséget feltételező, de lényegében világi diákközösség volt a *cserkészeké*. Ez a világszerte gyorsan elterjedt mozgalom Angliából indult, **sir Baden Powel** katonatiszt alapította 1907-ben, aki így foglalta össze tömören a cserkészlet legfőbb célját: *"A cserkészlet alapvető célja, hogy támogassa a fiatalokat testi, lelki, társadalmi és szellemi képességeik teljes kifejlesztésében mind egyénként, mind felelős állampolgárként és helyi, nemzeti és nemzetközi közösségeik tagjaiként."* A mozgalom egyik sarkalatos alapelve volt a *„kötelesség Isten iránt”*.

Kezdetben 11 – 19 éves fiatalok lehettek a tagjai, és amikor az 1920/21-es tanévben a mozgalom feltűnt a kunszentmiklósi református gimnáziumban, az iskola valamennyi fiú diákja számára kínálta a tagság lehetőségét. Erről az *Értesítő* így számolt be: *„Ifjaink közt a 108. sz. **Baksay Sándor cserkészcsapat Radványi Ottó** tornatanár buzgó vezetésével megkezdte működését s mondhatjuk, hogy legderekabb ifjaink vettek részt a cserkészlet munkájában, s mindnyájan gyönyörködtünk hazafias, becsületes, keresztyén törekvéseikben.”*

Az 1925/26-os tanévben az új tanárként érkező **Zsámboki Lajos** vállalta a cserkész parancsnoki tiszteletet. Ezzel a Baksay cserkészek életében merőben új szakasz kezdődött, és tartott csaknem két évtizedig. Ekként köszönt be a „Parnok” az 1925/26-os *Értesítőben*:

„A mi csapatunk csak 6 éves, de már „rég”i”. 1920 őszén alakította Radványi Ottó tornatanár, aki azután 1 évig vezette is és 1921 nyarán pár fiúval táborozni is elment Tahí-Tótfaluba. A második évben Csikós György lett a parancsnok, 15 meg Dömsödön táborozott 12 fiúval 1922 nyarán. A harmadik évben Miklóssy János tornatanár lett a vezető. A negyedik évben nem folyt cserkészmunka. Az ötödik évben Csikós György vette újra kezébe a dolgot. Végül a hatodik évet azzal kezdtük, hogy végre otthont teremtettünk magunknak és amennyire erőnkől tellett, folytattuk a régi derék vezetők munkáját, ott, ahol ők elhagyták.”

A gimnázium *Értesítőjében* összesen hét(I) oldalt kitevő éves jelentésében a „Parnok” nagy ívű távlati programot is fölfestett az iskola és a szülők elé:

„Ami pedig jövőre való terveinket illeti, azok szépek, színesek. Elsősorban egy raj csupa I. o. cserkészt akarunk kiképezni, aztán melléje egy növendékrajt, (32 – 32 fiúból); egy kis cserkészintársulatot is szeretnénk szervezni és műsoros előadásokat tartani helyben és vidéken; kereskedni is akarunk, villanyt szerelni, telefonálni, festeni stb. Egy messze eső, de határozott célunk, hogy megcserkészítsük intézetünk ifjúságát.” (Írásos megnyilvánulásában a tartalékos tüzér tiszt, Zsámboki maga írta a neve alá titulusként a **Parnok** rövidítést!)

A következő tanévben már 83 cserkész működött a csapatban, négy újságot járat-
tak, „Baksay cserkészek” címmel maguk írta három felvonásos színdarabot mutattak be, disznót vágtak maguknak és több táborban is ott voltak. Az 1928/29-es tanév a válság esztendejének bizonyult, az éves jelentésből az volt kiolvasható, hogy jelentős mértékű parancsnoki létszámleépítésre került sor, harmada maradt csak meg az évet kezdőknek a tanév végére: csak azok maradhattak, akik igazán és egészében befo-
gadták a cserkész szellemiséget.

Az 1934/35-ös tanév eseményei ismét fellendülést mutattak a cserkészcsapatban, ezt igazolja **Zsámboki** bizakodó hangú, 9 oldalas jelentése is az *Értesítőben*. Igen jól sikerült a jelentés szerint a csapat 19 napos diósjenői nyári tábora, továbbá létszám-
ban és minőségében is fejlődött a közösség. A következő években egyre jobban érez-
tette hatását a háború, és a mind közelebbi front - a cserkészek tevékenységében is.

A Baksay cserkészek otthonukat az Öreggimnáziumban rendezték be, ott találkoztak minden szombaton délután háromtól hat óráig. Ott zajlottak a képzéseik, a kü-
lönféle foglalkozásaik, a csapatgyűléseik, ott készültek föl az iskola és a nagyközség
számára vállalt különféle szolgálataikra. Pénzt gyűjtöttek jótékony célokra, egyenru-
hában vettek részt, álltak díszőrséget az iskola és a település rendezvényein, ünnepe-
in. Segítettek a szentmiklósi civil közösségeknek, parancsnokuk irányításával részt
vettek a légoltalmi és háborús veszélyhelyzeti védelmi tervek, térképek készítésében,
meg a régi városi levéltár rendezésében.

Az utolsó előtti református gimnáziumi *Értesítő* 1944 nyarán jelent meg, benne a
szokásos cserkészcsapat-jelentéssel, amelyet a 19 éve „Parnok”, **Zsámboki Lajos** állí-
tott össze. A háború utáni első nyomtatott *Értesítő* az 1948/49-es tanévről szólt, de
már nem szólt a cserkészeiről, mert a Belügyminisztérium rendeletileg „egyesítette”
a cserkész- és az úttörő mozgalmat, ezzel az önálló cserkészlet megszűnt létezni.

A gimnázium kevés leány tanulója számára nem szerveződött cserkészlet, viszont
a katolikus polgári iskolában az 1940-es években leánycserkész-csapat alakult. Nekik
azonban már csekély idejük maradt az érdemi működésre.

Világi jellegű diákközösség volt az iskolában a **Baksay Sándor Önképzőkör**, amely
két év szünet után 1922-től folytatta munkáját. Az 1922/23-as *Értesítő* adta hírül,
hogy „A Baksay Sándor önképzőkör alaposan kivette részét az ünnepélyek rendezésének
munkájából. Vezető tanára az idén Vöröss Sándor, ifjúsági elnöke Sebestyén Pál Vili. o. t.
volt. A tagok buzgó és sikeres munkát fejtettek ki. A gyűléseken nemcsak szavalattal, felolva-
sással, szabadelőadással, bírálattal szerepeltek, hanem ének- és zeneszámokkal is. Az ünnepé-
lyeken gondos előadásukkal, helyes magaviseletükkel méltán megérdemelték a közönség elis-
merését.” Az 1923/24-es tanévi *Értesítő* szerint **Csikós György** vette át az igazgatóvá
előlépett **Vöröss Sándor** tisztét az önképzőkör élén. Ekkor „...rendes tagok a VI-VIII.,
oszt. pártoló tagok az V. oszt. tanulók. Tagok száma: 64. Hetenként egyszer, vasárnap délelőtti
gyűlés. Tárgysorozat: felolvasás, szabadelőadás, szavalat, fordítás, ének, zene és bírálóat.”

Saját kialakult ritmusa szerint szeptemberben tanévi alakuló ülésen választotta meg tisztségviselőit, megrendezte az október 6-i nemzeti gyászünnepek iskolai programját, farsangi műsoros estét és bált rendezett, pályázatokat írt ki a tagjai számára különböző kategóriákban, majd a tanév vége előtti záró rendezvényen eredményt hirdetett és bemutatta a díjnyertes pályaműveket, de év közben tarthatott egyéb alkalmi rendezvényeket is.

Az 1920-as években **Csikós György** volt a vezető tanár, majd az 1930-as években (igazgatóként!) **Vöröss Sándor**, végül az 1940-es években **Illyés Bálint**. Az önképzőkörnek az utolsó helyi békeévben, az 1942/43-as tanévben irodalmi és gyakorlati osztálya működött. Az irodalmi tanárelnöke **Illyés Bálint** angoltanár, mb. igazgató, a gyakorlati osztályé **Gaudi Árpád** matematika-fizika tanár volt. Egyfajta humán – reál fölosztás volt ez. A reálosok mindenféle természettudományos kísérleteket végeztek, a humánosok célkeresztjében a könyv állt. Mivel színpadi előadásokat nem tarthatnak(?), így tanári irányítással az olvasmányaikat beszéltek meg, délutáni folyóirat-olvasó órákat tartottak, beiratkoztak a nyilvános könyvtárként is működő gimnáziumi nagykönyvtárba, és megszervezték az 1943-as szentmiklósi könyvnapot.

Mementóként álljon itt az utolsó önképzőkörös tanév bejegyzése a kör munkájáról. **Illyés Bálint** vezető tanár írta az 1943/44-es *Értesítőben*: „*Baksay Sándor Önképzőkör. Ebben az évben csak az irodalmi szakosztály működött. Az átlagban kéthetenként tartott üléseken, azonban szorgalmasan megjelentek a másik két szakosztály tagjai is. Az önképzőköri előadások tárgyát a most kialakulóban lévő új magyar szellem szabta meg. Az egyik önképzőköri tag előadássorozatot tartott a finn népről, annak életéről, műveltségéről, társadalmi és gazdasági berendezkedéséről, a hazájáért vívott hősi küzdelméről. A népi erőkből táplálkozó Finnországot példaképpül állította a Kör tagjai elé. Ennek a szellemnek megfelelően a Kör egy egész ülést szentelt a kunszentmiklósi lakodalmi népszokások bemutatásának. Népi táncok, dalok tették élénké az amúgy is nagyon érdekes műsort. Más alkalommal Veres Péter „Az Alföld parasztsága” c. könyvét ismertette az egyik tag. Előadása után élénk vita mutatta, hogy mennyire időszerű kérdések foglalkoztatják a kör tagjait. Hallottunk egy átfogó előadást a magyar népi irodalomról. Szavalatok hangzottak el a legújabb magyar költők verseiből. Gyakran hallottunk finn verseket is magyar fordításban. A kör könyvtára 1.202 kötet.*”

A **Baksay Sándor Zenekör** 1924 decemberében alakult meg. Nagy lelkesedéssel kezdtek tanulni, majd játszani a diákok. Fennállása idején a kört **Gaudi Árpád** és **id. Miklóssy János** tanárok vezették. A hangszerek magas költségigénye fedezésére jelentős anyagi támogatást sikerült megnyerniük az ügyük mellé álló patronáló személyektől és szervektől. Játékukkal hamarosan népszerűekké váltak, és szívesen léptek föl a különféle iskolai rendezvényeken, sőt hívásra iskolán kívül is.

A Római Katolikus „Constantin” Polgári Iskola vallási jellegű diákközössége volt a **Szívőárda**. 1920-ban alakult meg Szegeden, egy év után országos szervezetté vált. Céljai közt szerepelt a **Magyar Katolikus Lexikon** szerint „*a valláserkölcsei és hazafias nevelés elmélyítése, ezen belül a családi élet megszerettetése, a tekintélytiszteltet fejlesztése, a munkára és a kötelességteljesítésre nevelés*”. Kunszentmiklóson 1927-ben alakult meg a **Gárda**, parancsnokuk **Filó József** plébános irányításával. A Gárda tagjai vasárnap délutánonként gyűltek össze. Hitük gyakorlása mellett a másik fontos tevékenységüknek az adományok gyűjtését tekintették a rászorulóknak számára. Tanár-vezetőjük **Barényi Margit tanárnő** volt.

A katolikus polgári iskolának két további diákköre is működött:

A Szent Erzsébet Önképzőkör az iskola 1924-es Értesítője szerint az 1923/24-es tanévben már működött, de az alapítás időpontjáról nem közöl adatot. Az 1926/27-es tanévben így mutatta be a Kört az érdeklődőknek a tanárelnök:

„... Önképzőkörünk e tanévben is tevékeny munkásságot fejtett ki Sztanyáné Peyerl Margit tanárelnök vezetésével. Október 25-én volt az alakuló gyűlés, melyen a III. és IV. oszt. növendékei megválasztották a tisztikart. Ifjúsági elnök lett Marosán M., titkár Naszvadi I., jegyzők Csesznik M. és Csörgő Zs. IV. oszt. tanulók. Gyűlést kéthetenként tartottak, amelyen a tagok rendszeren és pontosan jelentek meg. Esetleges elmaradást a tanárelnöknél igazolni kellett. A gyűléseken különösen irredenta és Petőfi költeményeket szavaltak. Azonban többi nagy költőinktől is előadtak költeményeket. Egy-egy gyűlés keretében, a tanultak, vagy olvasottak alapján, felolvasásokat és beszédeket tartottak. Kellemessé és vidámmá tették a gyűléseket a bemutatott magyar táncok, dalok és zenedarabok. Önképzőkörünk, rendes gyűléseken kívül a következő nyilvános ünnepélyeket rendezte: október 6-án a 13 aradi vértanú emlékére; nov. 27-én a mohácsi vész négyszázados évfordulóján dec. 21-én I. Ferenc József halálának 10 éves fordulóján, márc. 19-én az igazgatónő névnapján.”

A tanárelnök 1937 júniusában így minősítette a kör tagjainak a '36/37-es tanévi munkáját az Értesítőben:

„A kör tagjai zavartalan együttműködésben fejtették ki munkásságukat, a három hetenként megtartott gyűléseken. Az önképzőköri összejövetelek alkalmasak arra, hogy a gyermeki lélekben szunnyadó nemes érzések kifejezésre jussanak. Egyéniségük a szereplésnél nyilvánult meg, nemcsak a kifejezőmódban, hanem az előadottak tárgyának megválasztásában is.”

Az 1946/47-es tanévi gépiratos Értesítő bejegyzése: „Szent Erzsébet önképzőkör. Az alakuló gyűlést szeptemberben tartották, amelyen az ifjúság megválasztotta tisztikarát. Titkár lett Katona Erzsébet, jegyző Biró Borbála és Mészáros József, énekvezető Gergely Piroska, IV. osztályos tanulók. Gyűlést 3 hetenként tartottunk, melynek műsort a tanulók maguk állították össze. Minden alkalomnál volt komoly és vidám hangulatú szám. Nem feledkeztek meg az időszerű kérdések beállításáról sem. Komoly, törekvő és értékes munkát végeztek. A záró gyűlést június első hetében tartották. Az a képzőkör tagja a polgári iskola mindkét osztályának összes tanulója, Szőnyi Gyuláné tanárelnök.”

Ez az utolsó Értesítő az iskolától.

Szent Margit Sportkör.

„A nagym. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úrnak 25754/1924. XIII. számú rendelete alapján, 1927. október hónap 15-én iskolánkban is megalakult az ifjúsági Sportkör, mely „Kunszentmiklósi róm. kath. Konstantin polgári leányiskola Szent Margit Sportkör néven vétetett fel a KISOSz kebelébe, a Budapest-vidéki kerület kunszentmiklósi csoportjába.”

Így, ilyen körülmények között lett sportköre a kunszentmiklósi katolikus polgári iskolának. Amikor megalakult, nem volt még sportpályája, de volt játékra alkalmas iskolaudvara, nem volt tornaterme, csak egy 54 m²-es szükségterme, és nem volt szakképzett tanára sem. Néhány év elteltével megépült a több funkciós (torna és rendezvény) terme, de megszűnéséig sem tanította szakember a testnevelést. A viszonyaiknak megfelelően két szakosztállyal működött: játék és szertorna. Havonta kétszer tartottak délutáni foglalkozást Sztanyáné Peyerl Margit irányításával. Semmiféle versenyen nem vettek részt.

Négy évvel később, az 1931/32-es tanévben így szólt a tanári jelentés: „A Szent Margit Sportkör szeptember 26-án tartotta alakuló gyűlését. A működő tagok száma: 44. A kör kéthetenként tartott 1 sportköri délutánt, melyen a tagok szabadgyakorlatokat végeztek, vagy mulatságos játékokat játszottak. Míg az idő engedte, kint az udvaron töltötték el a délutánt,

főleg labdajátékokkal szórakoztak. A tagok mindig örömmel jelentek meg a sportkörü gyűléseken. Sztanyáné Peyerl Margit a sportkör vezetője.”

Az 1935/36. évi **Értesítőben** meglepő közlemény áll a sportkörü beszámoló helyén:

„A Sportkör, a tanulók szüleinek válságos anyagi helyzete miatt a sportkörü díjak szedését az 1932 – 33 tanévben beszüntette. Vezetője Szőnyiné Peyerl Margit, mint lelkes tornatanár, minden díjazás nélkül vezette a Sportkört jelen tanévig. Most azonban tekintettel heti nagy óraszáma, a Sportkörvezetését nem vállalhatta, s így a Sportkörműködése megszűnt.”

Ezzel aztán – miniszteri rendelet ide vagy oda – a sportkör annyira megszűnt, hogy többé már nem is indult újra – egészen az iskola 1948-as megszűnéséig.

+

A település sportegyesületeinek szerveződése is ennek a húsz esztendőnek a fontos, tömegeket megmozgató eseménye volt. A nagy mozgásigényű kiskamaszok játéka a tornaórák fegyelmezett munkájával ötvöződve léptek át a szervezett, versenyszerű sportok világába. Az Értesítők tanúsága szerint a századforduló táján kezdtek a gimnazisták futballozni a hajdani Öregtemető melletti játszótéren. Az 1911-es, júniusi tornaünnepélyen pedig már a futball is bekerült a szülők közönsége előtti bemutatók programjába. Az I. világháború azonban kivitte a frontra az ifjú focistákat, és néhányan örökre ott is maradtak.

De a futball mégis tovább élt! A forradalmak után, 1919/20 fordulóján jó néhány inas meg iparossegéd jött haza Pestről, valaki hozott egy futballt is, és az alszögi temető előtt, a szelmalmok mellett kezdtek rúgni a labdát. Dr. Révész Béla járási főszolgabíró-helyettes karolta föl a futballkedvelő társaságot. A régi vásártéren, a víztorony helyén mérték ki a szabvány pályát – szabvány kapukkal, és ott már meccseket is játszottak a szomszédos településekkel. (Aki többet szeretne tudni a szentmiklósi foci hőskoráról, az olvasson bele a **Dobos – Balogh** féle „*Kunszentmiklós 20. századi futballkönyve*” című munkába!)

Az egyesületté váláskor, 1922-ben a ***Kunszentmiklósi Turán Testedző Egyesület*** nevet vette föl a csapat. Az 1926-os átmeneti válság után 1927-ben jó nevű helyi szponzorok segítségével szintlépésre készültek a focisták. A megújult csapat neve ***Kunszentmiklósi Tornaegylet, KTE***. 1928 októberében itthon legyőzték a Kecskeméti TE csapatát, november utolján pedig Pesten, a Hungária Körúton az MTK amatőr csapatát (vagyis az MTK tartalékokat) 1:0-ra. Ez a két siker további reményekre jogosított, a csapat készült a tavasszal induló bajnoki szezonra, de jött a gazdasági világválság, ami erősen érintette szponzorokat, jött tehát a visszalépés a bajnokságtól.

1932-ben azonban újjászerveződött a csapat, amelyet a Leventék vettek a szárnyaik alá, s lett az egyesület neve ***Kunszentmiklósi Levente Football Club, (KLFC)***. Ez a csapat zömmel volt gimnazistákból, egyetemistákból állt, egy baráti társaságból, akik – bár azért edzettek is tisztességgel – afféle „örömfocit” játszó társaság voltak. Ők az 1930-as évek közepének közönségszórakoztató játéokra törekvő társasága, akik magukat ***Vörös Ördögöknek*** hívták. A leventék csapata – persze gyakori személycserékkel – kitartott a II. világháború végéig, alsóbb osztályú bajnokságokban edződve.

Míg a különböző neveken futó futballegyesületek „egyszakosztályosok” voltak, a **Pluhár István** sportújságíró szerkesztette *Magyarországi sportegyesületek története* (Budapest, 1942) című szakkönyv új szentmiklósi egyesületet mutatott be:

„**Kunszentmiklósi MOVE TSE**. Alakult 1938-ban. Szakosztályai: atlétika, úszó, labdarúgó, céllövő. Szakosztályaik 1940-ben alakultak és még ez évben vettek részt a Kiskun-Liga bajnokságain. Eddig különösen az úszó-szakosztályuk ért el említésre méltó szép eredményeket, úgy az egyéni, mint a csapatversenyekben. A 15 éves ifj. Józsa Sándor, a 100 m-es hátúszásban 1.15 perc alatt győzött. Labdarúgó-szakosztályuk 1942 tavaszán kezdte meg működését.”

Ehhez a bemutatáshoz egy megjegyzés kívánkozik: az e téren megbízható *Nemzeti Sport* hasábjain egyetlen szentmiklósi MOVE meccs nem található 1942-44-ben, található viszont több KLSC meccs. vagyis játszott a szentmiklósi Levente csapat! Közben az országban másfelé sok MOVE csapat (és persze számos levente csapat is) mérkőzött hétről hétre. Tehát szentmiklósi MOVE vagy Levente? Fogós kérdés...

Az 1920-as évek elején **id. Miklóssy János** Trianon utáni menekült tornatanár érkezett a gimnáziumba, aki 1924-ben megalakította a *Kunszentmiklósi Református Gimnázium Baksay Sándor Sportkörét*, majd lelkes és hozzáértő munkával addig nem látott magasságokba emelte a gimnázium, sőt az egész település sportéletét. A bimbózó diákfutball mellett inkább az atlétikát favorizálta, diákjaival megépítette a székaljai sporttelepet, majd néhány év alatt háromszor megnyerte atléta csapatával a középiskolások számára kiírt országos KISOK versenyt, s így a szentmiklósi gimnazisták végleg hazahozták a csapatok nagydíját, a Szent Imre Vándorserleget. Ezt annak is köszönheték, hogy évről évre több alkalommal nyertek a fiú csapatok a különféle dobó, ugró és futó számokban, ami azt jelentette, hogy nagy a merítés: a 300 körüli tanulói létszámból magas a rendszeresen sportolók száma. Egy-egy atlétikai edzésen 60-70 gimnazista gyakorolt a székaljai sporttelepen. Az 1940-es évek első felétől fölívelő karrierjük során két atléta, **Csányi György** és **Földessy Ödön** lett válogatott, olimpiai bronzérmes és Európa-bajnok **Miklóssy** tanítványai közül.

1933-ban megépült a községi sportuszoda, és a gimnázium új tanulói minden tanévben megtanultak úszni, így az összes tanuló kilencven százaléka tudott úszni. A legjobbak közülük hamarosan szintén sikert sikerre halmoztak **Miklóssy** tanár úr segítségével. Akadt egy igen tehetséges úszó, **Józsa Sándor** is a tanítványok között, aki eljutott a felnőtt nemzeti válogatottságig Olaszország ellen, de odaveszett a háború poklában.

A már említett **Pluhár** sportkönyve így mutatta be a gimnáziumi sportkört: *Alakult 1924-ben. Sportpályájának...befogadóképessége: 2000 személy... A torna-, atlétika-, úszó- és labdarúgó szakosztályai szép eredménnyel szerepeltek a KISOK versenyeken... Számos érem, több vándordíj és kupák végleges győztesei.”*

Ide is kívánkozik egy megjegyzés: **Józsa Sándor** 1943-ban érettségizett, és került föl a BEAC úszó szakosztályába. Előtte a középiskolai versenyeken a helyi református gimnázium *Baksay Sándor Sportkörét* képviselte, a többi versenyeken pedig a *Kunszentmiklósi MOVE TSE-t*. Vagyis a korabeli szabályozás valószínűleg megengedte a kettős igazolást a diák versenysportolók számára. Egyébként **Pluhár** könyve

szerint a MOVE TSE úszószakosztályának is **id. Miklóssy János** gimnáziumi tornatanár volt a vezetője.

Végül ismerkedjünk meg a szentmiklósi „urak sportjával” – ahogy a helybeliek emlegették -, egy sajtóhír segítségével: „Galamblövő-verseny Kunszentmiklóson. Az alakuló Kunszentmiklósi Járási Galamblövő Egyesület május 15-én Kunszentmiklóson a Széchenyi-kertben levő lőtéren galamb- és üveggömblövő-versenyt rendez. A versenyen részt venni szándékozók a versenyen, illetve a társasvacsorán való részvételüket a megfelelő nevezési díj egyidejű beküldésével e hó 12-ig Gyenes István dr. szolgabíróval (Kunszentmiklós) közölgék.” A hír a *Dunamelléki Hírlap* mellett megjelent a *Magyarság* című országos napilap 1927. május 12-i számában is!

A *Nimród Vadászásából* arról értesülhettek az olvasók, hogy szeptemberben új néven, mint *Kiskunsági Galamblövő Egyesület* működnek tovább, és a szabadszállási egynapos céllövészetben a főversenyt **Merza Dezső** (Kunszentmiklós) nyerte 5 élő galambból 5 találattal. A lap így fogalmazta meg a kunszentmiklósi székhelyű társaság célját: „Az egyesület, amelynek élén Albrecht kir. herceg, Pest vármegye vezetősége s a Duna-Tisza közének földbirtokosai állanak, céljául tűzte ki a vidék elrejtett céllövőtehetségeinek felkutatását.”

1928 májusában Nagykőrösön kerül sor a következő vándorversenyre, majd még abban az évben szeptember-október fordulóján zajlott le az őszi verseny, a *Nimród* szerint ismét csak „...igen sok versenyző részvételével fényes eredménnyel...”. Csak a helyszínről feledkezett meg a lap!

1928 novemberében a kunszentmiklósi Úri Kaszinóban jó hangulatú kultúrestet rendezett az egyesület, majd 1929 tavaszán megint Kunszentmiklós, az egyesület székhely települése adott otthont a versenynek az epreskerti lőtéren. Utóbbi verseny mind a két napján hat-hat számra került sor, a 12-ből kétszer üveggömbre, háromszor agyaggalambra, és hatszor élő galambra céloztak a versenyzők. Egy szám a hölgyeké volt – élőgalambra. Nem tudjuk a részt vevő hölgyek számát, de azt igen, hogy az első három helyezett célzott lövéseinek mindösszesen egy galamb esett áldozatául.

Az egyesületnek híres tagja volt, és a versenyein is részt vett *Strassburger István* többszörös magyar bajnok, ötszörös csapat-világbajnok és négyszeres Európa-bajnok is, aki jómódú Tabdi pusztai földbirtokos család fiaként, mintegy földinkként lépett be az egyesületbe. Az 1929-es tavaszi verseny után viszont – mintha elvágták volna. Alighanem valamiért föloszlott az egyesület, mert több hírt a sajtó sem közöl róluk. Talán a hírhedt „kaszinó botrány” söpörte el? Könnyen lehet...

Az „urak sportja” után egy lássunk egy „proletár” sportot! Meglepő hírt közölt a Nemzeti Sport 1933. június 18- i száma:

„A Bp. Vasutas ökölvívói ma Kunszentmiklóson propagandamérkőzésen vesznek részt. A Bp. Vasutas ökölvívói közül Énekes olimpiai bajnok Erőssel bemutató mérkőzést vív, míg a többiek, Farkas, Énekes Jr., Sallai, Bagdy, Szabó és Holota részint egymás között, részint pedig a Kunszentmiklósi Levente Egyesület és a Dunavecsei SE ökölvívóival mérkőznek.”

Kunszentmiklóson abban az időben már nincs helyi újság, annak híján pedig nem tudhatjuk, hogy hívták a hazai bunyós fiúkat. Illetve valamit azért tudunk, hála az augusztus 12-i fővárosi visszavágónak:

"Kunszentmiklós levente ökölvívói tegnap este a Bp. Vasutas versenyzőivel mérkőztek. Török Miklós kunszentmiklósi végrehajtó sportszerető áldozatkészsége hozta létre Eröss Miklós tanítványainak budapesti szereplését. A vendég ökölvívók jó mozgású sportemberek, akik ha lámpalázukat le tudják majd küzdeni, szép eredményt érnek még el. ... Szabó Bp. Vasutas győz Klein Kunszentmiklósi LE ellen, Bondi Bp. Vasutas győz Keller Kunszentmiklósi LE ellen. Dózsa Bp. Vasutas győz Balogh Kunszentmiklósi LE ellen. Benke Bp. Vasutas győz Nyerges Kunszentmiklósi LE ellen. ... Bagoly Bp. Vasutas győz Farkas Kunszentmiklósi LE ellen."

A helyi menedzser tehát **Török Miklós** végrehajtó, az edző **Eröss Miklós**, a ringbe lépők **Balogh, Farkas, Keller, Klein, Nyerges**. Hogy kik ők? **Balogh** alighanem **Balogh Rudolf** a Rózsa utcából, itt 19-20 éves, és az 1960-as években edzője volt az akkori kunszentmiklósi ökölvívóknak. Utóbbiak közül talán még élnek is néhányan.

+

Az első világháború győztesei olyan békeszerződést kényszerítettek a vesztes Magyarországra, amelynek következtében a nemzet területe és lakossága jelentős részét elveszítette. A győztesek döntésükkel az ország kialakult geopolitikai helyzetét hosszú távra próbálták konzerválni. Ennek a törekvésnek szerves része volt a hadsereg erős leépítése, amely még a jogos önvédelem lehetőségétől is megfosztotta a magyarságot, miközben a hazai vezető elit egyértelmű szándéka a revízió, a korábbi helyzet visszaállítása volt. A kényszerhelyzettel szembeni hatékony intézkedésre volt szükség a hadsereg kiképzett utánpótlásának biztosítása érdekében. Ezt a célt szolgálta a Levente ifjúsági testnevelési mozgalom megszervezése. A testnevelésről szóló 1921-es törvény, illetve az 1924-ben kelt végrehajtási utasítása kimondta, hogy az ifjúság testnevelése az állam feladata, és az iskolába nem járó 12-21 éves fiatalok számára megszervezte az országos levente mozgalmat.

A települések megalakították a Levente egyesületeket, amelyek tagjai ugyan civilek voltak, de állami irányításúak, a tagok számára kötelezők, egyenruhásak, és katonás fegyellemmel, parancsnokként vezették őket katonaviselt felnőtt férfiak. A helyi levente bokszolókkal már találkoztunk, ismerkedjünk meg közelebbről magával a mozgalommal is!

A levente fogadalom így szól: „Fogadom, hogy teljesítem levente-kötelességeimet, melyekkel Istennek, Hazámnak és honfitársaimnak tartozom!” Volt 7 pontból álló törvényük, és így köszöntek: *Szebb jövőt!* A válaszköszönés pedig: *Adjon Isten!*

Három korcsoportra tagolódtak, és a Kunszentmiklóson 1926-ban indult egyesület pedagógus oktatói **Pál Lajos** és **Ferenczi Géza** voltak. Testnevelési tömegszervezetként kezdetben négy szakosztályt működtettek: labdarúgó, céllövő, zenekari, szórakoztató. Az 1927-től 1932-ig megjelenő helyi lap mellett a fővárosi sajtó is tudósított időnként a munkájukról. Kapós volt a fúvószenekaruk: 1927 tavaszán

sorra rendezték meg a környékbeli egyesületek a dísz-zászlajuk avatási ünnepségét, általában sportversenyekkel összekapcsolva. Az itthoni mellett Kerekegyháza, Tasson is szerepeltek a fúvósok: reggeli zenés ébresztőt, térzenét játszottak, és magukon az ünnepségeken a Himnuszt és más alkalmi számokat. A kunszentmiklósi zászlószentelésről egyfelvonásos, 228 méter hosszú filmriportot is készített a fővárosi Kruppka filmgyár 1927-ben.

Szerveztek a leventék atlétikai versenyeket, céllövészetet, és indultak egymás versenyein. A helyi versenyekre meghívták a bábonyi, bösztrői és bodakúti tanvilág leventéit is. Idővel alakult a helyi leventének ökölvívó szakosztálya. 1933-ban a *Nemzeti Sport* tudósított róla, hogy itthon és Pesten is megmérkőzött a BVSC öt ökölvívója egy-egy szentmiklósi ellenfelével. Kunszentmiklósi Levente Egyesületként szerepelt a helyi futball csapat is a bajnokságokban, az epreskerti pálya levente-pálya lett. A *Félegyházi Hírlap* 1938-ban egyenesen azt állította, hogy „...a Kunszentmiklósi Levente Egyesület dr. Gyenes István elnöksége alatt vált Délpest megye vezető sportegyesületévé.”

És íme, a bizonyíték, a kulturált szórakozás is hozzá tartozott a levente élethez: „A Kunszentmiklósi Levente Egyesület és az Iskolán kívüli Népművelési Bizottság február 1-én nívós műsoros estet rendezett. Színre került a *Leányvásár* c. táncos operett. A Kunszentmiklósi Filharmonikus Zenekar Hinger Gyula karnagy vezetésével hatáson számokkal járult hozzá az est nagy sikeréhez. Konferált: **Zagroczy Zoltán**” (*Nemzeti Újság* 1932. 02.)

A 2. világháború kitörésekor lényeges változás következett be a mozgalom életében. Az 1939. évi II. Tc. rendelkezése értelmében a levente egyesületek irányítója a Honvédelmi Minisztérium lett, így azok mintegy félkatonai szervezetként voltak kénytelenek tovább működni. A részben nyitott mozgalmi jelleget elhagyva zárt rendszerű szervezetekké váltak, miközben a levente mozgalom két évtized alatt a Horthy-korszak legnagyobb ifjúsági szervezetévé erősödött.

A Kunszentmiklósi Református Leánykör és a Református Nőszövetség, az „Asszonykör” egyszemélyi vezetője **Vargha Tamás** református lelkész felesége, Vargha Tamásné Magay Mária volt. Maga vallott az 1930-as évek egyesületes emlékeiről a **Zika Klára** újságíró vele készített beszélgetése során a *Magyar Hírek - Új Magyar Hírek* című világlap 1991. április elsejei számában:

„A harmincas években kezdett református leány- és asszonykört vezetni. Ebben az akkori püspöknek, Ravasz Lászlónak is szerepe volt, hiszen ő szorgalmazta országosan ezt a munkát. Gyakran megfordult a kunszentmiklósi parókián, jó barátság fűzte a családhoz. Bizonyosság erre az is, hogy ő írt előszót Vargha Tamásné Szenczi Molnár Albertről szóló könyvéhez.

A nagytiszteletű asszony roppant odaadással pásztorolta „leányait”. A bibliaórák mellett vallásos konferenciákra is vitte őket, melyek közül máig emlékezetes a marosvásárhelyi, ahol **Karácsony Sándort** hallgathatták. Közös kirándulások, teavacsorák, műsoros estek, kézimunka-délutánok kovácsolták igazi közösséggé őket. Nem múltak el nyomtalanul a

karácsony előtti közös készülődések sem, amikor ruhákat varrtak a nagycsaládosoknak. A karácsonyi vásárokon pedig nemcsak süteményeket, hanem saját készítésű kézimunkákat is árultak, s a bevételből szövőszéket és fonalat vásároltak a további munkájukhoz."

A református lányok, asszonyok közösségei reklámversre ihlették a helyi lapszerkesztő **Zsámboki Lajos** tanár urat is, aki így „vágta” rímbe őket:

„Hova szomszéd, szomszéd asszony? Megyünk a vásárba!

Öreggimnázium terme mindnyájunkat vár ma.

Karácsonyi portékáit szegények javára,

Református Nőszövetség kirakta ott mára.

Kapsz ott babát, kézimunkát, sok-sok apróságot,

Karácsonyi ajándéknak csupa olcsóságot.

Forró teát, meleg virslit, süteményt, pogácsát,

szegény fiút, leányt ruház fel, ki ott csap vásárt.”

A Kunszentmiklósi Római Katolikus Asszonykör és Leánykör tevékenységéről – noha tudjuk, hogy léteztek, működtek – kevesebb ismeretünk van, mint református társaikról. Arról van adatunk, hogy 1934-ben **Urbán Gyula** plébános vezetésével működött a Katolikus Kör, s hogy 1943-ban 10 Pengőt gyűjtött és juttatott el az Actio Catholica szervezet országos elnökségéhez a katonák „lelki fegyverrel való ellátására.” Alig fél évvel később, 1944 elején a Katolikus Leánykör és a polgári iskolában megalakult leány leventecsoport közösen adományozott 73,50 Pengőt a „Katolikus Diákotthon Mozgalom” megsegítésére.

A település zsidó közössége az 1. világháború idején még a lakosságnak mintegy három-négy százalékát tette ki. 1920-ban azonban egy fenyegető hangulatú népgyűlés után mind elmenekültek, s csak mintegy felük költözött vissza néhány hónapon belül. A két háború közti két évtizedben a számuk 150 fő körül stagnált – egészen 1944 áprilisáig. Ez a helyi összlakosság mintegy két százalékát jelentette. 1930-ban alakították meg egyesületüket, Zsidó Szeretet Egyesület néven. Elsődleges céljuk az átutazó szegény hittestvérek szeretetteljes befogadása, ellátása volt. De támogatták a helyben élő rászoruló társaikat is. Nagyobb rendezvényeiket, egy-egy vidám műsoros estét a Petőfi kávéházban tartották. Aztán vége lett...

Az 1943/44-es gimnáziumi Értesítő hasábjain ezt a hírt adta közre **Illyés Bálint** megbízott igazgató: „Megszerveztük a 'Kunszentmiklósi Nevelők Köré’-t március hó 30-án. A ref. gimnázium, a róm. kat. polgári iskola és az állami elemi népiskola tantestületének tagjai alkotják. A Kör keretén belül két szakosztály működik: a szellemi (kulturális) és a gazdasági szakosztály. Már az első összejevetel műsorát is megállapítottuk, azonban a közbejött körülmények miatt a Kör csak később kezdheti meg működését”

A trianoni béke (1920) és a berlini kapituláció (1945) közötti negyedszázados időszak világszínpadán a függöny legördült.

+

e/ A 2. világháború végétől a rendszerváltásig (1945 - 1989)

Minden megváltozott Kunszentmiklóson is: 1945-ben fasiszta szervezetként föl-oszlatták a helyi levante egyesületet. De lássunk még néhány további kunszentmiklósi példát a föl-oszlatásokra! 1947-ben a Katolikus Agrárifjúsági Legényegylet (KALOT), a Katolikus Leányklub, a Kunszentmiklósi Polgári Kör és a Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ), aztán 1948-ban az Önkéntes Tűzoltó Egylet, a Katolikus Kör, a Polgári Lövész Egylet, majd 1949-ben a Bábonny pusztai Gazdakör mellett a tekintélyes múlttal, háromnegyed évszázados hagyománnyal bíró, a gazdaréteg körében nagy népszerűségnek örvendő Polgári Olvasó Egylet is erre a sorsra jutott.

Érdekes, hogy az 1948-ban feloszlattott „Falu” Magyar Gazda és Földműves Szövetség Kunszentmiklósi Csoportja források híján eddig elő sem került ebben az írásban, mint ahogy a KALOT, vagy a Kunszentmiklósi Polgári Kör sem. További kutatások nyilván felszínre hozhatnak majd más helyi civil szervezeteket is.

Újabb érdekesség: a sok feloszlattás közt akad olyan is, hogy a belügyminiszter „láttamozta a Kunszentmiklósi Vadásztársaság alapszabályát.” Erről azt kellene majd kideríteni, hogy ez már az „új”, vagy még a „rég”i”. Alighanem az előbbi...

Új szervezetek ugyanis az 1945 és 1948 közti átmenet éveiben, majd a Rákosi érában is alakultak, ezek azonban erős többpárti politikai támogatással és befolyással szerveződtek és működtek. Ezért nem tartjuk valós civil szervezeteknek, és ebben a körben nem is tárgyaljuk az MNDSZ (Magyar Nők Demokratikus Szövetsége), a MADISZ (Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség), a DÉFOSZ (Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége) és társai kunszentmiklósi szervezeteit, csoportjait, mert a pártoktól nyüzsgő, átpolitizált és zaklatott években bármely közösség számára jóformán lehetetlen volt civilnek megmaradni, még ha próbálkoztak volna, akkor sem. A folyamat és módszer tulajdonképpen a Kádár rendszerben is tovább működött – de már rugalmasabban: az „*aki nincs velünk, az ellenünk van!*” szlogent lassanként föl-váltotta az „*aki nincs ellenünk, az velünk van!*” jelmondat.

Érdemes viszont két „alulról jövő” kezdeményezés kísérletébe beletekinteni az adott témával kapcsolatban. Az első korai, 1972-es januári kezdeményezés „kovász” a nagyközség fiatal fogorvosa, **dr. Jakab László** volt, aki kitalálta és néhány társával meg is valósította a Kunszentmiklósi Herman Ottó TIT klubot. Szeptembertől májusig hetente-kéthetente érkeztek az előadók, az első évben szerdánként, később kedden, hogy elkerüljék az esti Bajnokok Ligája-mecceket, Már az első félévben előadó-juk volt **Kulin György** csillagász, **Baranyi Ferenc** költő, **H. Tóth Elvira** régész, a kunszentmiklósi avar fejedelmi sír föltárója, illetve **Varga Domokos** író a település szülötte, **Kőhegyi Mihály** muzeológus. Másfél év után egy *Petőfi Népe* tudósításban **László Gyula**, **Fekete Gyula**, **Fekete Sándor** neve bukkant föl, majd a szeptemberi évadnyitón a *Forrás* folyóirat munkatársait, **Buda Ferencet**, **Hatvani Dánielt**, **Kun-szabó Ferencet** és **Zám Tibort** látták vendégül, majd beszélgettek **Diószegi Balázssal**, szintén kunszentmiklósi szülöttel és diákkal. De volt szó többek között Ausztráliáról és a relativitáselméletről, meg a Kiskunsági Nemzeti Parkról, a belső építészet-ről és a nevek világáról, de néztek a klubtagok diaporáma vetítést is.

Ami tán a legfontosabb: amellet, hogy neves tudósokkal, művészekkel és izgalmas témákkal találkozott a hallgatóság, bőségesen volt alkalmuk vitázásra, beszélgetésre, gondolataik kicserélésére. Végül valamikor 1975-ben a klub mégis bezárt, noha erre nem jött sehonnan semmiféle utasítás. Az persze igaz, hogy kívülállók szívesen titulálták „értelmiségi klubnak” a társaságot, olykor némi gyanakvó, pejoratív éllel.

A második, hasonló módon szervezett és induló csoport egy bő évtizeddel a TIT klub megszűnte után, 1985-ben indult a „Színházlátogatók Kunszentmiklósi Baráti Köre”, amely már a közelgő rendszerváltás helyi előzményeként, mindenféle előzetes engedély nélkül jött létre, és meg is élte a rendszerváltást, hiszen 1990-ben (és utána is egy ideig) még működött. Az első magyar színházbarát egyesület fő szervezője, majd elnöke **Lévai János** pedagógus volt, szintén néhány barátja, kollégája aktív közreműködésével. Ők nem egyszerűen csak buszra ülve színházi előadásokat látogattak csoportosan, hanem haza is hozták a színészeket, színpadi előadókat a helyi KIOSZ székházába, vagy ha kellett, a nagyobb befogadó képességű moziba – **Sándor Györgytől Bródy Jánosig**. És még többet is tettek, amely tettekre már a *Színházi Élet* című lap is fölfigyelt: „*alapítványt tettek és csatlakozásra, anyagi hozzájárulásra szólították fel az ország színházszerető közönségét a Bajor Gizi Színházmúzeum javára.*”

Varsányi Gyula kulturális újságíró 1988. március 7-én háromhasábos nagy cikkben mutatta be a kunszentmiklósi színházbarátokat – a *Népszabadság*(!) hasábjain. A riporter az egyesület szerinte legfontosabb értékeként és érdemeként *A közönség érdekvédelme* címet adta cikkének. Nemcsak a fővárosi színházakat (Nemzeti, Víg, Thália, Pesti, Erkel, stb.) látogatták busszal havonta egyszer az egyesületi tagok, hanem vidékre is elmentek egy-egy jó hírű produkcióért, akár Szolnokra, de még Győrbe is a híres Győri Balettra.

A település irányítói köreiben föl-fölbukkanó vélekedés szerint a Kör az új Általános Művelődési Központ ellenében szerveződött és működött. Az újságíró idézett is a cikkében egy akkor friss tanácsi beszámolóból: „*A színházlátogatók baráti körének tagjai több színvonalas program részvevői lehettek. Sajnálatos, hogy tevékenységüket nem az általános művelődési központ keretein belül teszik.*” A hangnem itt kellően diplomatikus, de a háttér-közbeszédben ugyanez az állítás, összes mögöttesével, már jóval direkter, nyersebb hangnemben fogalmazódott meg olykor.

+

4/ Civil közösségi élet a rendszerváltás után

Záró fejezetünk körülbelül a színházlátogatók baráti köre táján kezdődik, és még ma is zajlik. Kerek egész története ugyanis inkább csak lezárt, elmúlt eseménysoroknak van, ami pedig elkezdődött, máig is tart, és holnap is folytatódik, annak legföljebb a krónikája íródhat – folyamatosan. De az nem ez a műfaj! Ezért itt most csak tendenciákat, trendeket, tapasztalatokat, esetleg előre mutató irányultságokat villantunk föl, továbbá két olyan linket, amely megnevezi a közeli múlt és a jelen civil közösségeit.

A régi, hagyományos közösségek többsége számára nemcsak a túlélés, de a feltámadás sem igazán adatott meg. Nincs kaszinó és polgári olvasó egyesület, nincs se le-

vente, se cserkészcsapat (de nincs úttörő se), hiányoznak a nőszövetségek és a leánykörök, és nincs korcsolyaegylet se, igaz, hogy jég sincs manapság, és még bőven sorolhatnánk az „eltűnteket”. Létezik viszont az ipartestület, amely 1884 óta – ha elfogadjuk a túlélést segítő KIOSZ korszakot, – ma a legpatinásabb civil közösség Kunszentmiklóson. A galamblövéket fölváltottak az íjászok, és a többi eltűntek helyébe is jöttek a modern kor lányai, fiai: a fitneszesek és a Darts Vaderesek, a „big band”-esek és a számítógép-barátok meg az öreg motorok barátai stb., stb., stb...

Végül tanulság gyanánt álljon itt egy szentmiklósi civil közösségi történet! A *Petőfi népe* 2003. február 8-i számában olvasható interjú **Szőke Lászlóval**, a tíz éve újjáalakult *Kunszentmiklósi Gazdakör* elnökével. Az egykori Gazdakör kérte, de nem kapta vissza az 1948-ban államosított, kultúrházzá alakított épületüket. Majd 2003-ban az önkormányzat odaígérte nekik ideiglenes használatra a Rákóczi utca 2 számú ingatlant. A *Petőfi Népe* akkor azt írta róluk, hogy „...népszerű a „Téli esték” rendezvénytársaságunk, amelyen keddenként fél száznyian is összegyűlnek. Érthető, hogy Szőke László elnök biztos helyet szeretne maguknak, ahol megnyithatják az agrárinformációs irodát is.” Aztán csak nem jött össze az sem, és a Gazdakör hivatalos elérhetősége ma is a mostani elnök lakcíme.

A régi gazdaköri épületet viszont egy akkoriban új, dinamikus ténykedő társaság, a *Kiskunsági Ifjúsági és Kulturális Egyesület (KIKE)* kapta meg a Magyar Államkincstártól. A fiatalokat összefogni kívánó, merész terveivel a 2000-es évek elején még működött a KIKE, aztán viszont személyes okok miatt „leállt”. És a volt Gazdakör épülete most változó kulturális és sportcélokra hasznosuló „fregoli” épület az önkormányzat kezelésében. Szerencsére legalább különféle civil közösségek javára...

+

VI. ...És akik a mustrából kimaradtak

Végül engedjék meg még néhány szó! A dolgozat koránt sem tárja föl, veszi számba Kunszentmiklós valamennyi volt és mai civil egyesületét. Kimaradtak például a vadász- és horgászegyesületek, a kiségyházi gyülekezetek, és kimaradtak az alapítványok. Ennek egyrészt területi okai voltak, másrészt a források, adatok, információk hiánya. Egyszer érdemes lenne összeállítani egy szűkszavú, de adatokban gazdag Civil közösségi kislexikont, alapos levéltári kutatási háttérrel. Amíg azt valaki elkészíti, addig is jó olvasást és elmélkedést kíván mindezekhez, s ha kell, őszinte kritikát is kér egyúttal a szerző.

Manapság a neten a Civil Információs Portál/ Civil szervezet kereső oldalon elérhető egy hosszabb, 61 tételből álló lista, számos alapítvánnyal és még számosabb egyesülettel. Vannak még benne körök társaskörök is, de vannak klubok és clubok, egyházak és gyülekezetek, és van csapat meg szervezet.

Elérhető egy rövidebb lista is a város oldalán, 29 „taggal”. Némi kunszentmiklósi helyismerettel rendelkezve minimum föltételezhető, hogy a bővebb lista egy része afféle vegetáló, alvó, esetleg gyakorlatilag már megszűnt, szétszéledt közösség. A szűkebb lista pedig a támogatásokra is pályázók „élőbb” köre.

Azok a főleg 21. századi civil közösségek is előkerülhetnének a szentmiklósi civil kislexikonban az imént említett két internetes táblázatból, amelyek ebből a dolgozattól kimaradtak. (Példának okáért a „láthatósági mellényes”, tevékeny Felső-

Kiskunsági Turisztikai Egyesület, a Pusztá Hangja Egyesület, az ÁMK Nyugdijas Klub, az Iloncsuk Szabadcsapat Egyesület, a Közösen Kunbábonyért Egyesület, a Szappanos Lukács Népdalkör, a Blumberg Baráti Kör stb. a második, kisebb, de frissebb internetes listából.)

+

VII. Források

Civil Információs Portál/ Civil szervezetkereső

https://civil.info.hu/civil_szervezet_kereso/index.html

Kunszentmiklós város honlapja

<https://kunszentmiklos.hu/hu/kozossegi-élet/civil-szervezetek/>

Balogh Mihály – Szabó Sándor: *Felső-Kiskunság – Dunamellék* (Ksztm. 2000)

Balogh Mihály: *Kunszentmiklós a XXI. század küszöbén* (Bp. 2002)

Bors Károly: *Kunszentmiklós város történelmi adatai...* (Ksztm 1892)

ARCANUM Adatbázis: Kunszentmiklós és Dunavecse sajtója, továbbá a két középiskola (A Baksay Sándor Református Gimnázium /1855 – 1949/ Értesítői

Római Katolikus „Constantin” Koedukált Polgári Iskola /1924 – 1946/ Értesítői

Dobos József – Balogh Mihály: *Kunszentmiklós 20. századi futballkönyve.* (Ksztm, 2021.)

Dunajeva Jekatyerina: *Civil társadalom és civil szervezetek. Fogalmak, történet és esettanulmányok* (egyetemi jegyzet) Bp., PPTÉ, 2021.

Fricz Tamás: *Civilítika. A civil társadalom kialakulása Nyugat- és Közép-Európában, illetve Magyarországon* (In: *Polgári Szemle*, 2019. 1-3. sz.)

Galambos Sándor: *Kunszentmiklós a két világháború között /1920 – 1940/* (Km. é.n.)

Kuti Éva: *Hívjuk talán nonprofitnak* (In: *Civil kutatások* 7, Bp. 1998.)

<https://mek.oszk.hu/01300/01398/01398.pdf>

Mikó Zsuzsanna: *Államszervezet és közigazgatás Magyarországon 1945-től napjainkig.* Bp., Dialóg Campus, 2017.

Nárai Márta: *A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom* számára. (In: *Educatio* 2004/4: *Politikai szocializáció*, 616 – 632)

Pluhár István: *Magyarországi sportegyesületek története I-II.* (Bp., 1942)

Rixer Ádám: *A civil társadalom helyzete Magyarországon, különös tekintettel a populizmus térnyerésére* (In: *Glossa Iuridica*, 2019/3-4., pp.43-72.)

<https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9934457>

Vehrer Adél: *Egyesületi élet hazánkban a 19. század második felében.* (In: *Polgári Szemle*, 18. évf. 4-6. sz., 2022, 203-216.)